

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

Drogen som väg till brott

– sex kvinnors livshistorier

Författare: Hanna Jernmark
Emma Persson
Uppsats Soc 344, 41- 60 p
Vårterminen 2004
Handledare: David Wästerfors

Abstract

Författare: Hanna Jernmark & Emma Persson

Titel: ”Drogen som väg till brott: sex kvinnors livshistorier”

Uppsats Soc 344: 41- 60 p

Handledare: David Wästerfors

Sociologiska institutionen, vårterminen 2004

Kvinnors brottslighet är inom sociologin och kriminologin ett lågprioriterat forskningsområde. Därför anser vi att det är av största vikt att lyfta fram det. I denna uppsats har vi arbetat utefter frågeställningen: Hur kan vi genom att studera en kriminell kvinnas livshistoria finna orsaker till hennes kriminella karriär?

Studiens syfte är att genom livshistoriska intervjuer få en ökad förståelse för vad som lett fram till dessa kvinnors nuvarande livssituation.

Vårt tillvägagångssätt har varit att dels ta del av teorier om kvinnors brottslighet, dels genomföra en empirisk studie för att se om det går att applicera dessa teorier i konkreta fall.

Vi började arbetet med att undersöka vilka teorier som existerar angående kvinnors brottslighet. Därefter genomförde vi vår empiriska undersökning på anstalter i Skåne. Slutarbetet bestod i att analysera de livshistorier vi samlat in och relatera teorierna till dessa.

Det tydligaste resultatet av vår undersökning är den starka kopplingen mellan kriminalitet och missbruk. Vi har även funnit att de intervjuade kvinnorna på olika sätt förknippar sina kriminella karriärer med mäns livsmönster. Samtidigt framhåller de ändå sin självständighet och differentierar sig från rollen som underlägsen mannen. Detta avståndstagande går på tvärs mot den stereotypa bilden av den kvinnliga brottslingen i forskningen.

Nyckelord: kvinnor, brottslighet, livshistorier, drogmissbruk, intervjuer, kriminologi

Innehållsförteckning

1. Inledning	sid. 1
2. Bakgrund: anstaltslivet	sid. 1
2.1 <i>Kvinnors situation innan de döms</i>	sid. 1- 2
2.2 <i>Kriminalvåden</i>	sid. 2- 3
2.3 <i>Kvinnors situation på anstalt</i>	sid. 4
3. Metod	sid. 4
3.1 <i>Metodologiska principer</i>	sid. 4- 5
3.2 <i>Metod i praktiken</i>	sid. 5- 8
4. Teorier om kvinnan som brottsling	sid. 8
4.1 <i>Tidig forskning</i>	sid. 8- 10
4.2 <i>Senare forskning och dagens forskningsläge</i>	sid. 10- 14
5. Analys: sex kvinnors livshistorier	sid. 14
5.1 <i>Stina</i>	sid. 14- 15
5.1.2 <i>Analys av Stinas livshistoria</i>	sid. 15- 19
5.2 <i>Kajsa</i>	sid. 19
5.2.1 <i>Analys av Kajsas livshistoria</i>	sid. 20- 23
5.3 <i>Veronica</i>	sid. 23
5.3.1 <i>Analys av Veronicas livshistoria</i>	sid. 24- 27
5.4 <i>Eva</i>	sid. 27
5.4.1 <i>Analys av Evas livshistoria</i>	sid. 28- 30
5.5 <i>Lina</i>	sid. 30- 31
5.5.1 <i>Analys av Linas livshistoria</i>	sid. 31- 33
5.6 <i>Ylva</i>	sid. 33- 34
5.6.1 <i>Analys av Ylvas livshistoria</i>	sid. 34- 36
6. Diskussion och sammanfattning	sid. 36- 39

1. Inledning

Alla har en mer eller mindre klar bild av kvinnor som begår kriminella handlingar. Få får dock möjligheten att träffa dessa kvinnor och därmed bli bekant med sina förutfattade meningar. Under denna studie fick vi chansen att bli förtrogna med kriminella kvinnors situation genom att intervjua dem under deras vistelse på anstalt.

Under studiens gång besannades och motsades ständigt våra förutfattade meningar om dessa kvinnor. Innan studien såg vi kriminaliteten mer som ett fritt val och fokuserade mindre på yttre omständigheter kring kvinnorna. Vi hade även fördomar om att dessa kvinnors nuvarande livssituation starkt kunde förknippas med en osund och otrygg uppväxt.

Denna studie visar att trots olika livsöden, sammanbinds våra intervjupersoner genom vissa gemensamma teman som återkommer i deras livshistorier.

Vår avsikt, med denna studie, är att undersöka vilka utomstående händelser som påverkar en kvinna till att begå brott. För att på ett lämpligt sätt kunna genomföra detta har vi arbetat utifrån frågeställningen: Hur kan vi genom att studera en kriminell kvinnas livshistoria finna orsaker till hennes kriminella karriär?

Studiens syfte är att genom livshistoriska intervjuer få en ökad förståelse för vad som lett fram till dessa kvinnors nuvarande livssituation. Kvinnors problematik inom forskning om kriminalitet har länge varit alltför marginaliserad och därför anser vi att detta problem bör lyftas fram och i större utsträckning ta plats i den sociologiska och kriminologiska diskussionen. Det vi i teoridelen har för avsikt att göra är inte att jämföra manlig och kvinnlig kriminalitet, utan endast koncentrera oss på teorier om kvinnors brottslighet.

2. Bakgrund: anstaltslivet

2.1 Kvinnors situation innan de döms

”Kvinnor som döms till fängelse är trasigare än män, både fysiskt och psykiskt”

– Benny Andersson, kriminalvårdsinspektör, Hinseberg¹

Våra förutfattade meningar om kvinnor som döms för olika brott stämmer överens med hur de beskrivs i citatet ovan. Även om tyngdpunkten i vår studie ligger på att förstå kvinnornas liv innan de hamnar på anstalt har vi valt att också ta del av material som beskriver kvinnorna på anstalt. Detta då vi anser att hur kvinnorna mår när de kommer till anstalterna även kan ge oss en ökad förståelse av hur deras liv utanför anstalten sett ut. Andreas Karlsson skriver i sin

¹ http://www.kvv.se/Templates/KVV_general.asp?id=2207, 2004-02-26

artikel ”Kvinnor på väg tillbaka” (Apropå nr 5, 2003) att en kvinna som kommer från kriminalitet eller missbruk har brutit mot alla tabun och bilden av vad en kvinna ska vara. Det gör henne mer utsatt än män i samma situation. Han menar även att om man inte har ett arbete eller någonstans att bo och dessutom har skulder så är det inte så lätt att hitta en väg tillbaka in i det konventionella samhället.

I Ingela Kolfjords (2003) studie om kriminella kvinnor har det visat sig att ohälsa kan komma före brott och missbruk och inte huvudsakligen tvärtom som de flesta forskare anser. Drogerna förstärker dock ohälsan ännu mer, fast de i början hjälper kvinnorna att klara jobbet och familjen. Denna åsikt går tvärs emot den som Berit Andersson (1991) lägger fram då hon gör gällande att ohälsan är något som kommer med själva drogmissbruket och att man inte kan generalisera och säga att alla som börjar med droger befinner sig i en ohälsosam situation. Man bör dock ha i åtanke att Anderssons bok bygger på intervjuer med både män och kvinnor och Kolfjord koncentrerar sig enbart på kvinnor. Den mest märkbara skillnaden mellan dessa två studier är att Andersson inte lägger någon vikt vid den speciella situation som kan råda vid kvinnors missbruk. Det finns olika sätt att angripa problemet i forskningen då vissa tar hänsyn till könsperspektivet och vissa utelämnar det. Kolfjord menar att många av hennes intervjupersoner under sin uppväxt bevittnat eller utsatts för våld eller sexuella övergrepp. Några av kvinnorna var under skoltiden utagerande, andra var mobbade. Kolfjord anser dock att man inte kan förklara dessa kvinnors kriminalitet enbart genom att se på deras bakgrund, men man ska heller inte blunda för den. Hon betonar att alla kvinnorna själva framhåller att de gjort aktiva val när de börjat med brott och droger och de vill absolut inte se sig själva som offer för omständigheterna. Kolfjord menar vidare att hon tolkar detta som en kriminaliserad överlevnadsstrategi: kvinnorna väljer själva, men livsvillkoren begränsar valmöjligheterna (Kolfjord, 2003).

2.2 Kriminalvården

På Kriminalvårdens hemsida kan man läsa:

” En kvinna har i allmänhet suttit fast längre i missbruk och/eller en kriminell livsstil innan hon döms till fängelse än en man i samma situation. Missbruksbilden är grov och kvinnans kontaktnät och vänskapskrets innehåller oftast uteslutande andra missbrukare och kriminella. Det är vanligt att kvinnan har en partner som är kriminell och/eller missbrukare som väntar utanför.”²

² (http://www.kvv.se/Templates/KVV_general.asp?id=2207, 2004-02-26)

Genom citatet visas tydligt kriminalvårdens bild av de kvinnor som de vårdar. Under våra intervjuer har vi dock fått uppfattningen att denna bild inte alltid stämmer. Kriminalvården har gjort en generalisering, som vi inte är intresserade av att göra, som passar in i deras vision av att kunna hjälpa dessa kvinnor.

Kriminalvårdens uppdrag är att:

”Vidta åtgärder som påverkar att den dömda inte återfaller i brott, i sin verksamhet upprätthålla en human människosyn, god omvårdnad och ett aktivt påverkningsarbete med iakttagande av hög grad av säkerhet samt respekt för den enskildes integritet och rättssäkerhet.” (KOS, 2001)

Kriminalvårdens vision är:

”Fram till 2010 ska kriminalvården i Sverige ytterligare ha utvecklat och befäst positionen som en av de mest humana och effektiva kriminalvårdsorganisationerna i världen.”

(Broschyr: ”Visionen Bättre ut”)

Man bör här ha i åtanke att detta är kriminalvårdens uppdrag och vision och inte nödvändigtvis hur det verkligen ser ut inom kriminalvården.

Missbruket av narkotika är ett omfattande problem för kriminalvården. Missbruket har förändrats och innefattar idag ett utbrett blandmissbruk som tidigare var i stort sett okänt. Detta blandmissbruk leder till att många av de intagna uppvisar svårtolkade och långdragna abstinensbesvär som kan pågå ett halvår efter det senaste intaget av narkotika. Det har vidtagits olika åtgärder för att förhindra införsel av illegala medel och för att erbjuda behandlingsmöjligheter för de intagna som vill bli av med sitt missbruksproblem (Broschyr: ”Visionen Bättre ut”).³

³ Med hjälp av statistik skulle man kunna visa en mer generell bild av kvinnliga intagna. I Sverige idag finns det knappt 200 kvinnor intagna på anstalt. Det finns fyra anstalter med platser avsedda enbart för kvinnor och två som är avdelningar för kvinnor som är helt avskärmade från resten av fängelset. Totalt finns det 240 platser för kvinnliga fångar. 200 av dessa är på helt ”kvinnliga” fängelser, resten på avdelningar. Den enda anstalten som har en slutenhetsgrad som krävs vid långa fängelsestraff över fyra år är Hinseberg, tre mil utanför Örebro. Detta är det största av kvinnofängelserna i Sverige.

På grund av möjligheten att avtjäna sitt fängelsestraff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll har antalet kvinnliga interner minskat till 5,5 procent av samtliga intagna. År 2001 är andelen intagna kvinnor inte särskilt förändrad utan ligger ganska konstant på 5,9 procent av samtliga intagna (KOS, 2001). Enligt kriminalvården är kvinnor som sitter i fängelse i större utsträckning än männen utsatta för en svår livssituation ofta med missbruk, hemlöshet, arbetslöshet och upprepade kriminalitet i bakgrunden. Under de senaste fem åren har cirka 62 procent av de intagna kvinnorna varit missbrukare av droger, vilket man kan jämföra med männen där cirka 46 procent har varit narkotikamissbrukare (KOS, 2001).

Majoriteten av de kvinnor som har blivit dömda till fängelse i Sverige mellan åren 1997-2001 är i åldrarna mellan 35 och 44 år och de är då oftast dömda till en straffid mellan två till sex månader. Huvudbrotten är enligt statistiken tillgreppsbrott (26,9 %) och narkotikabrott/varusmuggling (22,9 %). Hälften av de intagna

2.3 Kvinnors situation på anstalt

Enligt Giddens (1998) är fängelsestraff till för att dels bestraffa och korrigera de kriminellas beteende, dels för att visa resten av samhället att de normer och lagar som styr vårt liv i samhället kvarstår. Tanken med fängelser är att dessa ska ”förbättra” individen så att denne kan gå tillbaka och fylla en regelrätt position i samhället. Om detta fungerar är idag ett mycket diskutabelt ämne. I fängelset berövar man människan hennes frihet och hon måste även underkasta sig hård disciplin och styrning av de vardagliga rutinerna samtidigt som man tagit ifrån henne det mesta av de saker som påminner henne om livet utanför fängelset. Att leva på detta vis kan leda till att klyftan mellan fångar och samhälle ökar istället för att minska. Enligt Giddens (1998) kan kriminella traditioner läras in på anstalterna och ett förakt för att vara en vanlig ”Svensson” riskerar att breda ut sig. Att hålla sig drogfri är även det ett problem då droger lätt finner sin väg in i fängelser. Det är därför inte så konstigt att det är ett högt antal av dem som avtjänat sitt straff som faller tillbaka i kriminalitet. Giddens (1998) tar upp en paradox när det gäller fängelser; om man vill att dessa ska fungera som avskräckande exempel för att hindra att människor begår brott ska förhållandena inne på anstalterna vara så dåliga som möjligt, men om man däremot vill att de som redan befinner sig i fängelse ska rehabiliteras ska man istället sträva efter så goda förhållanden i fängelserna som möjligt. Dock blir då den avskräckande effekten desto mindre (Giddens, 1998, s. 227).

3. Metod

I metoden kommer först en kort beskrivning av den intervjuform vi valt att använda oss av. Detta återföljs av en beskrivning av hur vi använt denna intervjuform i praktiken.

3.1 Metodologiska principer

Genom metoden livshistoriska intervjuer får man ett material där individens tolkningar, inre upplevelser och deras egna sätt att tolka världen står i centrum. En livshistoria är den berättelse, om vederbörandes liv, som intervjupersonen själv väljer att ge intervjuaren. Ofta är forskaren intresserad av ett specifikt problem eller en viss tidsepok i intervjupersonens liv. Den vanligaste intervjumetoden vid insamlandet av livshistoriskt material är ostrukturerade intervjuer. Inför intervjuerna förbereds ett antal teman för att lättare kunna beröra de delar i livshistorian som är relevanta för forskaren (Bryman, 2002, sid. 303-304).

Metoden har fått kritik på grund av dess begränsade generaliserbarhet och tyngdpunkt på enskilda individers berättelser. Man bör här ha i åtanke att intervjupersonen har stor frihet

kvinnorna har minderåriga barn och två tredjedelar har vårdnaden om dem. Mellan 15-20 barn vistas årligen under genomsnitt tre månader med sina mödrar i fängelse (KOS, 2001).

att utforma berättelsen så att den passar in i vad intervjupersonen tror att forskaren vill höra. Det är relativt enkelt för intervjupersonen att undvika att beröra känsliga punkter eller saker som inte talat till deras fördel. Trots detta kan man, främst med kvalitativa ögon, se fördelar med metoden då man på ett djupare plan får möjlighet att analysera en människas livsöde. Vi anser att det personliga och djupgående material man får fram genom livshistoriska intervjuer är svår att få fram genom andra metoder, därför är just denna metod den mest användbara för vår studie. En förutsättning för att denna metod ska bli fördelaktig är ett nära och kontinuerligt samspel mellan intervjuperson och intervjuare. Det spelar med säkerhet även in vem man är som forskare, i detta fall kanske främst det faktum att vi är unga kvinnor. Människor har antagligen olika sätt att presentera sig beroende på om de berättar sin livshistoria för en kvinna eller en man, även åldern på intervjuaren spelar säkerligen in. Något som är viktigt då man genomför livshistoriska intervjuer är att man behandlar intervjupersonerna med respekt, bland annat genom att uppträda etiskt korrekt (Kvale, 1997 s. 104-116).

”En intervjuundersökning är ett moraliskt företag: det personliga samspelet i intervjun inverkar på den intervjuade, och den kunskap som frambringas genom intervjun inverkar på vår förståelse av människans situation” (Kvale, 1997 s. 104).

Intervjuutskrifterna bör även de hanteras med respekt för att ge rättvisa åt intervjupersonernas berättelser. Genom en noggrann utskrift kan risken minskas för feltolkningar i den kommande analysen.

3.2 Metod i praktiken

Från början hade vi för avsikt att inrikta vår studie på kvinnornas liv på anstalten, detta är anledningen till att vi innan intervjuerna tog del av information om kriminalvården, dock förändrades vårt angreppssätt under studiens gång och vi började fokusera mer på händelser i kvinnornas liv som fått dem att hamna där de är idag. Därför blev informationen om kriminalvården mer en bakgrund till studien, än huvuddelen som det från början var tänkt att vara.

Denna studie är utförd ur ett genusperspektiv då vi tagit hänsyn till könets betydelse för det fenomen vi studerar. Genusaspekten ligger i att vi analyserar könsroller och könskonstruktioner i livshistorierna.

Vi valde att genomföra intervjuer med sex kvinnor som var intagna på anstalterna Ystad och Rostorp i Malmö, eftersom att de rent geografiskt var lämpade för vår studie. Anstalten Ystad är en sluten anstalt med avdelningar för både män och kvinnor. Avdelningen för

kvinnor tar emot 40 interner, där tio är avsedda för långtidsdömda och 20 är motivationsplatser. Rostorp är en öppen anstalt som är centralt belägen i Malmö och som rymmer totalt 83 platser, varav tio platser är avsedda enbart för kvinnor⁴. Vi kom i kontakt med intervjupersonerna genom att först skicka ut ett mejl till anstalterna, för att sedan ringa upp dem med en förfrågan om intervjumöjligheter. Anstaltspersonalen har varit mycket tillmötesgående vilket har underlättat vårt arbete. Det var inte heller några problem med att få tag på personer som ville delta i intervjuerna. Intervjupersonerna blev tillfrågade om de ville medverka i vår studie av personalen på anstalterna. Detta innebär att vi inte kan veta om vissa grupper av interner uteslutits för oss, av olika skäl, från personalens sida. Intervjupersonen som inte längre satt på anstalt fick vi kontakt med genom en kompis och frågade henne personligen om hon ville ställa upp.

Inför intervjuerna tog vi del av både kriminalvårdens informationsmaterial och tidigare studier rörande kvinnors kriminalitet och missbruk. Detta för att förbereda oss själva på de kvinnor som vi skulle möta under våra samtal, då vi hade en föreställning om att detta kunde underlätta intervjusituationerna. Syftet med detta var dock inte att inför intervjuerna placera dessa kvinnor i ett fack baserat på generaliseringar utan vi såg det endast som en trygghet att veta lite basfakta om kvinnor intagna på anstalt.

Genom våra intervjuer har vi fått fram åsikter som går på tvärs mot vad kriminalvårdens uppgifter framställer. Givetvis kan man då invända och påpeka att dessa kvinnor troligtvis inte är objektiva, i sin uppfattning av kriminalvården, men det är sannolikt inte heller kriminalvården i sin beskrivning av sin verksamhet.

Förberedelserna inför intervjuerna inleddes med en konstruktion av en intervjuguide (se bilaga). Vi valde att använda oss av en intervjuguide med specifika frågor trots att detta inte är den vanligaste tillämpningen vid djupintervjuer av detta slag. Anledningen var att vi jobbade under tidspress vilket innebar att vi endast hade möjlighet att utföra en intervju per kvinna, därför hade vi en ökad press på oss att få fram ett relevant material vid detta enda intervjutillfälle. Det var även en trygghet för oss som oerfarna intervjuare att ha denna mall att stödja oss på. Samtidigt hade vi som avsikt att låta kvinnorna få stor frihet till att utveckla sina svar på ett personligt sätt.

Vi inledde intervjun med att göra en ”grand tour” (se bilaga) vilket innebär att intervjuaren ber intervjupersonen att berätta om hur en vanlig dag i dennes liv ser ut. Detta kan vara ett avslappnat sätt att inleda ett samtal på (Svensson & Starrin, 1996).

Inför våra möten med kvinnorna var våra känslor blandade, vi kände både nervositet och förväntan, vilket troligen är vanliga känslöstämningar inför intervjuer.

⁴ (<http://www.kvv.se>)

Intervjuerna genomfördes vid fyra olika tillfällen, två av dessa på Ystad anstalt, en på Rostorp i Malmö och slutligen en hemma hos en kvinna som tidigare varit intern på Ystad anstalt. De samtal som utfördes på anstalterna genomfördes i celler som var omgjorda till besöksrum. Alla intervjuerna gjordes i en miljö som var lugn och vi fick vara helt ostörda med våra intervjupersoner. I vissa avseenden skilde sig intervjuerna markant åt då vi utförde en del av dem gemensamt och andra individuellt. Vi kan se både för- och nackdelar med båda formerna. Det positiva, med att genomföra dem gemensamt, var att vi fungerade som ett stöd och komplement för varandra under intervjuerna. Det negativa var det faktum att vi var två och detta kan ha gjort våra intervjupersoner osäkra och mer hämmade; de var så att säga i minoritet i själva situationen. Själva samtalen upplevde vi som positiva då alla intervjupersonerna var tillmötesgående och öppnade sig på ett sätt som vi kanske inte hade förväntat oss. Det fanns en tendens under intervjuerna att intervjupersonerna svarade kortfattat på de inledande frågorna för att sedan längre fram under samtalet tala mer fritt och avslappnat. Vår förutfattade mening var att det skulle bli på detta sätt, därför hade vi i förväg utformat vår intervjuguide med några inledande allmänna frågor (se bilaga). Denna guide var inte en rigid mall utan sågs mer som ett stöd, utifrån vilken vi kunde anpassa intervjun efter intervjupersonen och det samtal som utvecklades. Utöver de inledande frågorna ställde vi olika följdfrågor för att stödja och utveckla intervjupersonens berättelse. Alla våra samtal bandades med hjälp av en diktafon. När själva intervjuerna var avklarade började transkriberingen som var en mycket tidskrävande process då samtalen höll på i cirka en och en halv timme var. Efter transkriberingen av intervjuerna inledde vi vårt analysarbete.

Vi läste igenom intervjuerna och gjorde därefter en kort sammanfattning av varje intervjupersons livshistoria. Vårt syfte med detta tillvägagångssätt var att vi skulle få en tydligare helhetsbild av de, för oss, viktigaste händelserna i kvinnornas liv. Avsikten var även att det skulle bli lättare för läsaren att hålla de olika berättelserna isär. Här i ligger också anledningen till att vi först presenterar de olika kvinnorna och sedan analyserar dem var för sig. Det är vår förhoppning att på detta sätt ge rättvisa åt varje enskild individ och deras individuella historier. Dessutom anser vi att man löper mindre risk att blanda ihop intervjupersonernas berättelser och på ett klarare sätt ser de skillnader som utmärker de olika livshistorierna. Risken med detta upplägg är att man som läsare kan få svårare att se samband i de olika kvinnornas berättelser då de är skilda åt.

Vi anser att denna metod har varit mycket givande då den har gett oss en ökad förståelse för de kvinnor vi mött under våra intervjuer. Vårt val att använda livshistoriska intervjuer grundades i en förhoppning om att genom en analys av ett sådant material, få svar på vår frågeställning.

Genom denna metod kan man vara relativt säker på att få en hög validitet då man själv har kontroll över materialets utformning. Denna uppnås genom att ställa relevanta frågor. Däremot kan man inte vara säker på materialets reliabilitet då verkligheten uppfattas olika av alla individer. Den verklighet som vi i detta fall är intresserade av är intervjupersonens subjektiva uppfattning, formulerad genom kulturella konventioner (t.ex. symboler, metaforer och berättelse- stilar). Med hänsyn till kvinnornas integritet har vi valt att hålla dem anonyma genom att använda fingerade namn på kvinnorna och även på de orter som skulle kunna identifiera dem.

4. Teorier om kvinnan som brottsling

I teoriavsnittet kommer vi att gå igenom ett antal teorier som berör kvinnors brottslighet. Detta kommer att ske ur ett historiskt perspektiv. Vi inleder med de tidigare forskarnas synpunkter och följer sen utvecklingen kronologiskt framåt till dagens teoretiker.

4.1 Tidig forskning

Inom kriminologisk forskning är kvinnor som förövare ett relativt outforskat område. Kriminologi som forskningsämne har från början dominerats av män som forskat kring manlig kriminalitet. Kvinnor har så länge man vet varit kraftigt underrepresenterade gentemot män i kriminalstatistiken (Hilte, 1996 s. 99, Marklund, 2003 s. 267, Lilly, Cullen, Ball, 1995). Att kvinnor inte uppmärksammas, i lika hög grad som män, i debatten om kriminalitet beror till stor del på just detta faktum. En annan stark anledning är att kvinnors brottslighet inte är jämförelsevis så grov som mannens, vilket innebär att den inte ses som lika allvarlig och därmed inte i samma grad ett hot mot samhället (Marklund, 2003 s. 267).

Förr i tiden fanns en allmän uppfattning om kvinnan som ointressant som studieobjekt. Detta berodde säkerligen till stor del på att forskarsamhället, som sagt, bestod av män som forskade om män. Tidigare kriminologer hade även bristande förståelse om kvinnans position i samhället, mannen sågs som det dominerande könet och kvinnan som beroende av mannen i sin överlevnad (Knutsson, 1990, s. 13).

Kvinnor har ständigt setts som det *andra könet* inom kriminologiforskningen, vilket innebär att om kvinnan studerats har hon gjorts till den avvikande inom denna avvikelse. Detta speglar med visshet det faktum att kvinnors brottslighet från början beskrevs med i första hand biologiska och inte sociala förklaringar (Lander, 2003 s. 23).

Man vet alltså att betydligt fler män än kvinnor begår brott i dagens samhälle. Detta visar på att variabeln kön har högsta relevans huruvida en individ blir kriminell eller inte (Hilte, 1996 s. 99). Hilte menar givetvis inte med detta att alla män är kriminella och att inga

kvinnor skulle vara det. Istället påpekar han endast att variabeln kön, som bevisligen har stor betydelse för fenomenet kriminalitet, till stor del har förbisetts och fortfarande görs i kriminalforskningen idag (Hilte, 1996 s. 99).

Den som först tog upp kvinnlig kriminalitet var den tidiga teoretikern Cesare Lombroso. Han gav 1893 tillsammans med sin svåger Guglielmo Ferrero ut ett helt arbete om kvinnor och brott, "Den kvinnliga brottslingen". Han intresserade sig för biologiska orsaker till brott och menade att kvinnan som brottsling skiljde sig markant från en normal kvinna. Bland annat skulle hjärnan hos dessa kvinnor väga mindre än hos normala kvinnor (Knutsson, 1990, s. 12). Kvinnor som begår brott skulle även enligt Lombroso inte vara fullt utvecklade till riktiga kvinnor utan vara av mer maskulin karaktär både till kropp och till själ (Lilly, Cullen & Ball, 1995, s. 175).

En annan man med liknande tankar om kvinnor och brott under denna tid var W. I. Thomas. Han kom 1907 ut med skriften "Sex and Society". Thomas ansåg att kvinnans frustration över brist på sexuell frihet var en anledning till brott. Han instämde med Lombroso om att kvinnan som kriminell var att betrakta som onormal. Kvinnan var tvungen att acceptera sin position som underlägsen mannen för att inte riskera att begå kriminella handlingar (Lilly, Cullen & Ball, 1995, s. 175-176).

Den psykoanalytiska skolan, med Sigmund Freud som förespråkare, är den som behandlat frågan om kvinnlig kriminalitet främst i den äldre litteraturen (Knutsson, 1990, s.13). Freud lade fram tesen "anatomiskt ödet". Han menar att kvinnan är underlägsen mannen på grund av att kvinnor är byggda på ett fysiskt svagare sätt. Freud menade att en kvinna som begår brott blir arg och rebellisk på grund av sin längtan efter en penis. För att förhindra kvinnor från att begå kriminella handlingar ansåg Freud, liksom Thomas, att kvinnan måste lära sig acceptera sin roll i samhället som fru och mor (Lilly, Cullen & Ball, 1995, s. 177-178).

Otto Pollak spann vidare på Freuds teorier om kvinnors kriminalitet och att "anatomiskt ödet". Han kom 1953 ut med sin skrift "Kvinnan som brottsling". I denna hävdade han bland annat att statistiken om kvinnors kriminalitet gav en snedvriden bild. Den "verkliga" brottslighetens utbredning bland kvinnor skulle, enligt Pollak, vara betydligt större. Pollak menade att kvinnan som var lömsk och svekfull till sinnet lyckades gömma undan sin brottslighet då den till största del var förlagd i hemmet. Kvinnan kom att även skyddas av rättssystemet då detta skulle behandla kvinnorna med en större artighet, vilket i sin tur resulterade i mildare domar (Lilly, Cullen & Ball, 1995, s. 178). Pollaks teori kan belysas med stämplingsteorin, som till stor del utelämnat kvinnan (Artikel BRÅ, 1999:15). Teorin går i princip ut på att man genom en viss grupp- eller kategoritillhörighet ses som kriminell av samhället och att detta håller

individens kvar i sitt kriminella beteende (Giddens, 1998, s.217-220). Denna teori kan stödja Pollaks teori om kvinnors låga andel med att de inte ses som brottslingar i samhället. Istället ställs det helt andra förväntningar på kvinnan av samhället (Artikel BRÅ, 1999:15).

Ytterligare en teori som kunnat behandla kvinnlig kriminalitet men utelämnade den är "anomiteorin" som härstammar från Durkheim (Giddens, 1998, s. 215-217). Robert Merton byggde vidare på denna teori och kallade den "frustrationsteorin". Merton menade att människor begick brott på grund av att det uppstår en klyfta mellan mål och medel i samhället och då upplever människan ett tillstånd av anomi (Lilly, Cullen & Ball, 1995, s. 55).

Kvinnor har, genom tiderna, generellt inte fått samma möjlighet till exempelvis ett bra jobb som män. Detta borde då om man utgår från Mertons teori detta frambringa ett kriminellt beteende hos kvinnor i. Istället för att inviga kvinnornas situation i denna teori lade man tyngdpunkten på de socioekonomiskt underprivilegerade grupperna i samhället (artikel BRÅ, 1999:15).

Giddens anser att när det handlar om våldsbrott kan det även vara så att exempelvis polisen behandlar män och kvinnor olika. Kvinnans våldsbrott ses antagligen som ett mindre hot för allmänheten och kan därmed leda till att polisen inte griper kvinnor i samma mån som de griper de betydligt farligare männen som utövar våldsbrott. Om dessa förhållanden stämmer kan det mycket väl speglas i det "könskontrakt" som finns mellan män och kvinnor. Detta outtalade kontrakt mellan män och kvinnor går ut på att kvinnor får bete sig lite "kvinnligt dumt" och impulsivt och ändå bör beskyddas av männen, och inte straffas för det (Giddens, 1998 s. 231).

Cohen (1955) presenterar i sin bok "Delinquent Boys" en teori om att kvinnor uppnår status i sin omgivning genom relationer med betydelsefulla män. Detta är nödvändigt då kvinnan till motsats till mannen i sin natur är passiv, blyg och saknar ambitioner. "Pojkar samlar på frimärken, flickor samlar på pojkar" är ett uttryck som Cohen använder sig av för att beskriva detta (Hilte, 1996 s. 100). Enligt denna teori behöver alltså inte kvinnan själv lyckas med en kriminell karriär för att klättra på hierarkistegen inom denna subgrupp i samhället. Deras ställning avspeglas istället genom vilken man de håller ihop med och hans status i den kriminella världen.

4.2 Senare forskning och forskningsläget idag

Kriminologen Walter C. Reckless, som framträdde under tidigt 1960-tal, räknas till de teoretiker som började ifrågasätta huruvida de klassiska teorierna om kriminalitet kunde appliceras på kvinnor eller inte. Denna fråga fördes vidare i slutet på 60-talet av teoretikerna Bernard och Heidensohn. De ställde sig frågande till om teorier som byggde på mäns klass,

etnicitet och ålder, teorier som också framställts av män, överhuvudtaget kunde överföras på kvinnor i samma situation (Lilly, Cullen & Ball, 1995, s. 179).

Grosser är en teoretiker som menar att bristen på kvinnligt kriminellt beteende beror på könsrollerna i samhället. Manligheten tar sig uttryck i risktagande vilket är en viktig ingrediens i exempelvis brottet stöld. Vidare gör stöldgodset att manligheten stärks genom att det bidrar till familjeförsörjningen. Kvinnor skulle däremot inte, enligt Grosser, ha samma dragning till denna brottslighet då det inte förstärker deras identitet som kvinnor att stjäla. Enda anledningen till att kvinnor ändå stjäla är istället sexuella mål, kvinnorna uppfyller sin dröm om att vinna en viss mans gunst på grund av de saker de erhåller vid stöld (Hilte, 1996 s. 101).

Ettorre (1989) anser att kvinnans flykt från den hederliga världen kan förklaras på grund av att hon vill bryta sig loss från de traditionella könsrollerna och de krav dessa ställer på kvinnan. Om en kvinna exempelvis använder olagliga droger sker detta för att dämpa påtryckningarna från det patriarkala förtryck som hon tvingas till i och med sin underordning till mannen. Enligt Ettorre innebär den sociala rollen som mor, hustru och samtidigt karriärkvinna att det ställs så pass höga krav på kvinnan att hon därför mer eller mindre tvingas in i exempelvis ett drogmissbruk som en överlevnadsstrategi (Hilte, 1996 s. 11).

Tankar om att kvinnoemancipationen skulle leda till ett ökat våld bland kvinnor fanns redan på 1880-talet även om de inte var vanliga (Knutsson, 1990, s. 14). Detta synsätt tog dock först fart under mitten av 1970-talet då kvinnors våld fick en mer framträdande roll i samhället, mycket på grund av två amerikanska kvinnor: Freda Adler med sin bok "Sisters in Crime" och Rita Simon med sin skrift "Woman and Crime". Adler lade fram "maskulinitetsteorin" som byggde på att förändringar i könsrollerna skulle vara anledning till ett ökat kriminellt beteende hos kvinnor (Hilte, 1996 s. 101). Exempelvis skulle, enligt denna teori, nya möjligheter för kvinnan på arbetsmarknaden resultera i ett ökat våldsamt beteende hos kvinnor. Simon byggde vidare på samma princip om att en ökad chans till offentligt liv för kvinnan ledde till ett ökat kriminellt beteende. Hon lade även fram en hypotes om att män och kvinnor nu, i och med de förändrade könsrollerna, skulle bli mer jämställt behandlade inför lagen (Lilly, Cullen & Ball, 1995, s. 181).

En kritiker till de tidigare teorierna som lagts fram om kvinnlig kriminalitet är kriminologen Gelsthorpe. Han var verksam på 1980-talet och kallade försummandet av den kvinnliga sidan av kriminalitet för "kriminologernas minnesförlust av kvinnor". Gelsthorpe kritiserade det sexistiska i tidigare förklaringar på kvinnlig kriminalitet. Han riktade även kritik mot utelämnandet av kvinnor i den litteratur som behandlat kriminalitet (Lilly, Cullen & Ball, 1995 s. 179).

I en artikel från BRÅ (artikel BRÅ, 1999:15) framkommer det att när kvinnlig kriminalitet började uppmärksammas på allvar i samhället skedde det främst genom kvinnliga kriminologer. Nutida forskare är överens om att det krävs en nyanserad syn på kvinnors kriminalitet för att få en realistisk bild av de stora skillnaderna mellan kvinnlig och manlig kriminalitet. Den moderna forskningen har inriktat sig främst på fem punkter.

- Familjens och socialisationens betydelse: Blir flickor uppfostrade på ett sätt som gör dem mindre brottsbenägna?
- Samhällets normer och värderingar: Är kvinnan i sin könsroll "skyddad" mot kriminellt beteende?
- Personlighetsskillnader i övrigt: Har kvinnor personliga sidor som motverkar brottslighet?
- Tillfällena till brott: Är kvinnan i sitt vardagliga liv mindre utsatta för frestelser och möjligheter till brott?
- Biologiska och konstitutionella skillnader mellan könen: Har dessa någon betydelse för skillnaderna i brottsstatistiken mellan kvinnor och män?

(artikel BRÅ, 1999:15)

Något anmärkningsvärt med dessa framställda punkter av BRÅ är att man inkluderar biologiska förklaringar till den kvinnliga brottsligheten. Enligt detta antagande skulle man alltså fortfarande se till biologiska skillnader mellan män och kvinnor då man studerar skillnader i deras kriminalitet.

Annars lägger man idag tyngdpunkten på skillnaderna i könsrollerna och de förväntningar som dessa innebär på ett kvinnligt beteende. Som en framställning av könsrollerna beskrivs maskulint som "ickefeminint" medan det feminina i första hand förknippas med dygd, moral och moderskap. En man ser det som mer negativt att beskrivas som feminin, än en kvinna som maskulin, då denna rollöverskridning skulle innebära att han ses som svag och rädd vilket vanligtvis tillskrivs en kvinna. En kvinna har nog i sin tur inget emot att betraktas orädd och stark (Lander, 2003 s. 39).

Kimmel (1994) menar att det som är det allra mest utmärkande för manlighet är en önskan efter att slåss. Detta för att markera att man *inte* är feminin och alla de egenskaper som detta innebär (Pettersson, 2003 s. 139). En kvinna som vill ha kvinnliga egenskaper tillskrivna sig behöver alltså inte bevisa något genom att ta till våld. En kvinna ses lättare som sympatisk, ordningsam och mer moralisk. En man däremot ses ofta som mer aggressiv, maktlysten och äventyrlig. De senare egenskaperna stämmer nog bäst in på hur man skulle beskriva en kriminell person, i alla fall så länge det rör sig om traditionell brottslighet som exempelvis våldsbrott (artikel, BRÅ, 1999:15).

Giddens menar att det i samhället finns en rad olika subkulturer där ett visst beteende lärs in genom att det accepteras av de andra gruppmedlemmarna inom denna subkultur. Ett exempel

på en sådan subkultur i samhället kan vara en umgängeskrets där missbruk och kriminalitet är ett accepterat beteende (Giddens, 1998 s. 215).

Birgitta Svensson har utformat en teori om hur kriminella antar en viss kriminell identitet.

”Många brottslingar ser det som viktigt att ha en stark kriminell identitet. De är stolta över att stå utanför normerna” menar etnologen Svensson⁵.

William Thomas anser att individer som utsätts för en stämpling, av andra eller sig själva, kommer att anpassa sig efter denna stämpling i form av en självuppfyllande profetia. Med detta menar Thomas att individer själva ger sig en identitet utifrån vad man tror förväntas av en från omgivningen. Han beskriver detta i sitt teorem; ”Det människor definierar som verkligt, är verkligt i sina konsekvenser” (Sociologiskt lexikon, 2001, s.324).

Även Goffman tar i sin rollteori upp perspektivet att individer kan välja vilken roll man ska gå in i för att passa omgivningen (Giddens, 1998, s. 106).

Eva Lundgren (1990) skriver i en artikel att majoriteten kvinnor som döms i Sverige har missbrukarproblem. Kvinnor som döms till fängelsestraff är äldre än de missbrukande männen som döms till anstaltsvistelse. Detta kan enligt Lundgren bero på att kvinnor i större utsträckning finansierar sitt missbruk med prostitution eller att de döms till medhjälp, eftersom de begår brott tillsammans med män, och detta ger lindrigare straff. Lundgren menar även att kvinnor uppmärksammas tidigare i sitt missbruk av sociala myndigheter och får vårdinsatser i ett tidigare stadium än män i samma situation. Dock har kvinnor det svårare än män att lämna ett missbruk eftersom de enligt Lundgren har ett socialt nät som inte sträcker sig utanför missbrukarkretsar (Lundgren, 1990 s. 51-58).

Den finska sociologen Tarja Pösö har genom intervjuer fått fram en rad anledningar som kvinnor förklarar sina brott på. Dessa är: ”få pengar på något sätt”, ”nerverna var för mycket på helspänn”, ”det bara blev så, av en slump”, ”det var den enda lösningen” och ”de hade för mycket alkohol i blodet”. Enligt kvinnorna själv hade deras brott på ett eller annat sätt samband med svårigheter att klara av vardagen. Pösö menar även att en dubbel utslagenhet, i både familj och samhälle, är ett typiskt kvinnligt problem (Pösö, 1990 s. 44).

Jerzy Sarnecki har gjort en studie av 575 ungdomar i så kallade nätverk av ”asociala relationer”. Han menar att karaktären på flickors brott förändras när de är tillsammans med pojkar. Kvinnors brottslighet tycks vara starkt förknippad med mannens livsstil (Sarnecki, 1990 s. 35-40). Sarnecki får dock kritik av Tova Petterson som istället menar att flickor inte är så passiva vid våldssituationer som Sarneckis studie visar (Petterson, 2003 s.144). Sarnecki menar vidare att det är vanligt att flickor som precis blivit köns mogna utnyttjas av pojkar och

⁵ (http://www.abo.fi/meddelanden/forskning/1999_06_svensson, 2004-04-28).

agerar ut i promiskuitet. Detta, menar han, är ett av de vanligaste tecknen på kvinnlig asocialitet som till skillnad från männens riktar sig inåt. Det är mycket svårt för samhället att förhindra detta eftersom det inte är förbjudet att vara självdestruktiv, skriver Sarnecki. Därför anser han att det borde vara tillåtet för samhället att reglera unga flickors sexualitet på ett mer handgripligt sätt, ”de måste skyddas från sitt sätt att leva” (Sarnecki, 1990, s. 38).

Freivalds menar att socialt utsatta kvinnor ofta ser graviditet och barn som en räddning från missbruk och kriminalitet. Olika studier visar dock på motsatsen. Omhändertagandet av barnet blir istället ytterligare ett misslyckande, man är inte bara en dålig människa eller dålig kvinna utan även en dålig mor (Freivalds (dåvarande justitieminister), 1990 s. 67-69).

Nils Christie beskriver i sin teori ”det idealiska offret” en rad egenskaper: svag, upptagen av ett respektabelt projekt, befinner sig på en plats man inte kan klandras för, som man som offer ska besitta för att av omvärlden räknas som helt oskyldig till det brott man utsatts för. Gärningsmannen, ska helst vara stor och ond och helt okänd för den som utsatts för brottet (Christie, 2001).

Vi lämnar nu den teoretiska genomgången för att gå vidare till den empiriska studien om de sex kvinnorna. Avsikten är att senare i analysen återknyta till teorierna.

5. Analys: sex kvinnors livshistorier

Vi kommer nu att presentera de sex kvinnornas livshistorier. Detta inleds med en kort sammanfattning av varje kvinnas liv som åtföljs av en analys.

5.1 Stina

Stina växte upp i Göteborg på 60-talet med sin mamma och sin pappa. Hon beskriver sin barndom som mycket lycklig med hund, Volvo och utlandssemestrar. Även skoltiden minns hon som en positiv och rolig tid. Efter högstadiet gick hon en ettårig restaurangutbildning. Stina beskriver sin uppväxt som skyddad utan möten med drogmissbruk och kriminalitet. Första gången hon kom i kontakt med kriminalitet var genom en ungdomskärlek till henne som var biltjuv. Detta förhållande fick ett abrupt slut då pojkvännen hamnade i fängelse. När Stina var arton- nitton år träffade hon en kille som hon flyttade ihop med och efter något år blev hon gravid och födde en pojke. Detta förhållande höll dock inte och Stina blev nu ensamstående mamma. Stina arbetade på en restaurang där hon trivdes utmärkt. Efter en tid träffade hon en ny kille som hon flyttade ihop med och även de skaffade efter något år barn. De fick en flicka tillsammans.

Det var nu den stora krisen i Stinas liv kom: hennes far gick hastigt bort. Problemen växte sig större och större för Stina som blev allt mer deprimerad och trött på livet. Till slut

lämnade hennes pojkvän henne och hon stod åter som ensamstående mamma. Detta blev droppen och hon började nu missbruka alkohol. Stinas liv blev allt mer kaotiskt och hon valde att låta socialen ta hand om hennes pojke för att han skulle slippa ta del av detta struliga liv. Hennes andra barn, hennes flicka, bodde hos sin pappa. I samband med detta försämrades kontakten med hennes mor. Det var nu som hennes alkoholproblem började på allvar och hon levde i omgångar som bostadslös. Under dessa perioder av hemlöshet levde hon i sin bil. Stina började nu även missbruka amfetamin. Hennes missbruk blev grövre och grövre och hon åkte fast för polisen några gånger på grund av rattfylla och olovliga körningar, då hon aldrig haft något körkort. I början ledde dessa gripanden till enbart böter men till slut blev hon dömd för grov vårdslöshet i trafiken. Domen ledde till fängelse och det var då hon hamnade på Ystad anstalt. Stina såg med förväntan på att bli tagen ur sin livssituation och sättas i fängelse. Stina säger att hon inte såg domen som ett straff utan snarare som en chans till en väg ut ur sitt missbruk.

Stina ser oroligt på tiden efter fängelset då hon är rädd för att bli bostadslös igen. Hon vill inte bo hos sin mamma men ser ingen annan lösning på problemet om inte socialen hjälper henne med bostad.

5.1.2 Analys av Stinas livshistoria

Det finns en allmän uppfattning om att kriminella ofta har haft en svår barndom. I Stinas fall var dock hennes uppväxt både trygg och bra. Hennes problem började istället först långt senare i livet. När hon hunnit bli tjugosex år gammal hade hon ett stadigt förhållande med en kille som hon har en liten flicka med. Det var nu den stora krisen som förändrade hela hennes tillvaro kom.

– Då gick min pappa bort väldigt hastigt. Det var då jag fick problem. Kraftiga problem kan man säga. Nej men jag vet inte. Jag hade problem med att acceptera att han dog. Jag vet inte vad jag hade för problem, jag har fortfarande de problemen nämligen. Så det är lite jobbigt. Ja, jag tappade kontrollen på allting och jag ville inte leva och du vet, fick knäppen gärna. Då separerade vi. Vi delade på tösen i alla fall varannan vecka var. Jag fick problem med alkoholen och började dricka ganska mycket. Under hela den här tiden som jag missbrukat har jag mått jävligt dåligt för att jag har haft denna sorg då. Jag har inte fått ur mig den eller jag har inte kunnat leva med den då.

Stina blev, efter sin fars död, deprimerad och började missbruka alkohol vilket ledde till att hennes familj splittrades. Kontakten med mamman blev nu komplicerad på grund av olika sätt att hantera den stora sorgen. Man kan förstå att en förälders bortgång kan påverka en person mycket starkt, dock kan det ses som lite originellt att vid 26 års ålder ta sin fars död så hårt att man kastas in i ett så grovt missbruk som det Stina börjar med.

- Hur var din relation med din mamma under denna tid?
- Den var bra. Relationen var bra men det var tryckt emellan oss för hon hade ju sin sorg och jag hade ju min då. När jag miste min pappa då så miste jag även min mamma då.

Citatet visar att Stina ansåg att hon och hennes mor inte kunde hantera sorgen tillsammans eftersom hon såg det som två skilda sorger. Det kan vara en anledning till Stinas svårighet med att bearbeta sin fars död, att hon och hennes mamma inte kunde stödja varandra i sorgen.

Stinas relationer med missbrukare av både alkohol och droger är ett ständigt återkommande tema i hennes liv. I efterhand beklagar hon detta:

- Jag träffade någon kille där och bodde ihop med honom och vi drack väldigt mycket då. Han hade kraftiga alkoholproblem. Det tyckte jag var riktigt bra för då kunde jag ju dricka ännu mer. Man är väldigt kaka söker maka, det blir så. Fan.

Att missbrukare dras till varandra kan man förstå på grund av att deras livsstil ofta matchar varandras. De utgör en egen subkultur dit ickemissbrukare inte har något tillträde. I dessa subgrupper uppmuntras kriminellt beteende som i Stinas fall då hon levde med missbrukare och kriminella (Giddens, 1998 s. 215). Samtidigt beklagar Stina, genom svordomen ”fan”, sitt ”medlemskap” i denna subkultur. Stina vill inte skylla på andra för sitt missbruk men hon anser samtidigt att hon blev påverkad av människor i sin omgivning. Här framkommer det Lundgren menar om att kvinnor har svårare att ta sig ur ett missbruk på grund av deras sociala nätverk (Lundgren, 1990 s. 51-58).

Detta visas även genom hur Stina betonar den gradvisa förvandlingen av sitt liv.

- Sen är jag rätt blödig med då va. Jag tycker synd om människor. Stackarn som inte har någonstans att bo å du vet. Nu har jag ju lägenhet och jag har ju haft det rätt jobbigt innan och så. Jag tycker det är taskigt om människor som har det sämre än jag har det då va. Det är ju inga... Jag skyller inte på det att jag börjar knarka. Det är inte det jag menar men det är så man får kontakten. Det är ju inte så att man en dag bestämmer sig för att bli knarkare. Det går ju inte till så. Jag misskötte tider och fick inga pengar till min hyra. Så en dag när jag kom hem så satte jag nyckeln i låset. Då hade de bytt lås och tömt lägenheten och jag hade flyttat. Det var hemskt.

Stina rättfärdigar sin involvering med missbrukare, vilket ledde till att hon blev bostadslös, genom att framställa sig som en omhändertagande person. Hon menar inte att hon blev missbrukare över en natt utan blev socialiserad in i missbrukarvärlden på grund av yttre omständigheter som hon inte hade makt över. Pösö anser att kvinnor ofta lider av en dubbel utslagenhet vilket man i Stinas fall kan se då hon har problem med både familjen, sin mamma och samhället som tar ifrån henne hennes lägenhet (Pösö, 1990 s. 44).

Efter detta levde Stina mer eller mindre på gatan tills hon skaffade sig en alternativ bostad, en bil. Detta faktum att vara bostadslös försvårade hennes situation och minskade hennes chanser betydligt att ta sig ur sitt missbruk. Vi kan se klara samband mellan ett missbruk och att vara bostadslös. Hemlösa kan betraktas som ytterligare en subgrupp i samhället där det är tillåtet med både missbruk och kriminalitet på ett annat sätt än i majoritetskulturen. I Stinas fall betydde detta att det var omöjligt för henne att sluta med drogerna så länge hon var bostadslös. Stina klarade inte att leva utan bostad, med de svåra omständigheter detta innebär för en individ, utan att dämpa ångesten med droger. Det är även svårare att ta sig ur ett drogmissbruk om man tvingas umgås i kretsar med andra bostadslösa där missbrukarantalet är stort.

En tanke vi har är att män till skillnad från kvinnor har fler möjligheter inom den kriminella världen eftersom denna är mycket mansdominerad på grund av den majoritet som manliga brottslingar utgör. Detta kan medföra att kvinnor som befinner sig i denna värld har svårt att hävda sig och göra sig oberoende av männen, vilket kan leda till ett beroende av män när det gäller bostad, mat och droger. Detta styrks genom Grossers teori om mannen som familjeförsörjare och den som bestämmer inom familjen. De olika män som Stina levde med stärkte sin mannlighet genom att stjäla medan Stina inte stärkte sin kvinnlighet genom samma handling och därmed inte hade samma behov att utföra den (Hilte, 1996 s. 101).

– Men jag hade ju bil för att jag inte hade boende så den blev min... Så kände jag mig utsatt för män eller nåt sånt kunde jag ändå bärga mig, hoppa in i min bil och köra därifrån. Jag behövde inte bo hemma hos någon man och du vet gånga med dem.

Bilen blir i Stinas livshistoria en symbol för självständighet och mobilitet, vilket inte vanligtvis brukar förknippas med kvinnliga kriminella. Stina passar på denna punkt inte in i den konventionella kriminologin om kvinnors brottslighet, som framställer kvinnor som beroende och kontrollerade av män.

En annan aspekt som spelat stor roll i Stinas missbruk har varit relationen till hennes barn och hennes mamma.

– Jag berättade för min mamma efter nåt år då att jag knarkade. Jag kände att jag var tvungen att berätta för henne. Jag hade ju ingen kontakt med henne. Från att ringt varje dag och haft jättemycket kontakt och sen när pappa dog att inte höra av sig. Vad fan är det här? Så åkte jag hem till mamma och sa att jag var knarkare nu då. Hon blev ju ledsen och det var fruktansvärt. Jag kunde inte träffa mina barn. Jag kunde inte träffa min mamma. Jag kunde inte titta dem i ögonen och säga, jag är missbrukare du vet. Det gjorde så ont och det var, det var, nä det var hemskt. Det var jävligt hemskt. Men jag är glad att jag gjorde det ändå faktiskt. Man ville ju bara dö gärna. Ju mer man ville dö och mårde dåligt

desto mer körde man på för att glömma allt. Det var som ett hjul. Jag kunde fan inte ta mig ur det, jag kunde bara inte.

Stina skämdes mycket för sitt missbruk men samtidigt behövde hon känna stöd av sin familj för att hålla sig uppe. Detta blev till en ond cirkel då hon måste dämpa dessa skamkänslor med mera droger för att orka leva med dem. I citatets sista mening kan man märka ett stort mått av desperation. Stina beskriver det som så svårt att ta sig ur sitt missbruk att detta är en handling som snarare ligger utanför hennes handlingsförmåga än inom den. Ännu värre blev hennes skuld-känslor då hon insåg att hon inte längre kunde ta hand om sina egna barn. När hon gav upp barnen till socialen gick det riktigt utför för Stina. Hon beskriver denna händelse som en vändpunkt:

– Det var bra för hans del men det var inte bra för min del. Då gick det bara käpprätt. Då när jag inte hade något barn alls börjad jag slarva även med min dotter varannan helg då. Då gick det fortare för mig att tappa allting. Då sket jag i allting.

Utan barn och jobb har hon inte längre något att ta ansvar för och hon släppte då kontrollen helt. Här framkommer det som Freivalds menar, att moderskapet inte blir en räddning utan snarare ännu ett problem som blir ett misslyckande för kvinnorna då de inser att de inte klarat av rollen som mor och tvingas lämna bort barnet (Freivalds, 1990 s. 67-69).

Stinas kriminalitet är nära förknippat med hennes missbruk då kriminaliteten blev ett sätt att försörja missbruket på. Kriminaliteten blev för Stina vad Kolfjord kallar en kriminaliserad överlevnadsstrategi; kvinnorna väljer själva, men livsvillkoren begränsar valmöjligheterna (Kolfjord, 2003).

– Jag har alltid hållit mig med bil då. Det har varit min punkt då. Varpå jag har åkt på många olovliga körningar och mycket sådana konstiga grejer. Sen har man knarkat på. Levde med en annan missbrukarkille som var jävligt duktig på att fixa in pengar så man fick ju knark den vägen. Annars är jag helt oduglig som tjuv då va. Jag klarar mig inte alls länge då va i knarkvärlden i och med att jag inte kan stjäla. Får dåligt samvete, ”du vågar inte”, ”du kan inte”. Alla tittar på mig tycker jag då. Ja, det är skitsvårt att vara missbrukare och inte kunna få in pengar. Vi var ihop i nästa två år och det var ju lugnt då va. Men sen tog det slut och vilket helvete jag hade att få in pengar, jag hade ju knappt mat. Man gick ju inte till Frälsningsarméns soppkök, det blir för mycket bara. Man vill gärna hålla en viss klass ändå va. Det är gärna någonting. Ja, det är sjukt. Nämen någonting gjorde man för man fick ju in pengar, så man var ju inte helt ärlig heller va. Men villainbrott och liksom det, nej det kan jag inte. Det är väl en grej man tappar. Ju mer man drog så tappar man det här. Ja, men de får ut det på försäkringen. Stjäla en cykel från någon stackars student [skratt].

Stina försörjer, i perioder, sitt missbruk genom att leva med olika män som underhåller henne. Här syns återigen männens tydliga koppling och påverkan på Stinas liv. När Stinas

förhållanden tar slut tvingas hon att själv begå kriminella handlingar för att ha råd till sitt missbruk. Hon säger att hon vill hålla en viss ”klass” på sitt försörjningssätt bland annat genom att inte ta emot allmosor. Detta fungerar, för Stina, som en distinktion gentemot dem som går till soppköket och henne själv. Stöld blir därför ett legitimt sätt för Stina att inför henne själv upprätthålla en viss standard.

När Stina en dag bestämde sig för att verkligen försöka sluta med sitt drogmissbruk kände hon att hon inte fick någon hjälp av myndigheterna.

– Kände du att du inte fick någon hjälp?

– Ja, det gjorde jag verkligen och det var jättejobbigt. Jag sket i det och åkte därifrån hem till någon som hade knark då va. Jag var liksom bara, nej jag ville inte ta det. Men jag måste ta det så det blir gott igen.

Det krävs sannolikt en enorm kraftansträngning att besluta sig för att sluta med sitt missbruk. Känner man sig då, som i Stinas fall, motarbetad är risken hög för att man inte orkar mer och faller tillbaka till ett missbruk.

Det som enligt Stina själv kan bli hennes fall tillbaka i drogmissbruket är om hon efter avtjänat straff blir bostadslös igen.

– Jag har ju inget boende. Jag förstår att jag inte är någon trovärdig hyres- eller bostadshyrare i och med att jag inte har nått jobb och kommer ut från fängelset och har levt knarkarliv i fyra år och druckit alkohol innan. Jag menar jag har ju alla grejer som gör att jag inte får en lägenhet. Det finns ju ingen som: ”Åh ge henne en chans.” Du kan ju inte ringa till bostadsbolagen och be om en chans. Så det är ett problem och det blir mitt fall om jag inte får en bostad. Har jag bara en bostad så vet jag att jag kan få ett jobb.

För Stina är alltså bostaden en symbol för vägen tillbaka till det konventionella samhället, på liknande sätt som bilen var en symbol för hennes självständighet från män. Hon är medveten om att hennes chanser att få en bostad är begränsade på grund av hennes fängelsevistelse och missbruk men uttrycker samtidigt en stark längtan efter denna trygghet.

5.2 Kajsa

Kajsa är i 40- års ålder och växte upp i Halmstad. Hennes mamma dog när hon var riktigt liten och mycket av moderns ansvar lades över på henne. Mammans död hanterades lite konstigt av de andra vuxna kring henne, tycker Kajsa. Under hela sin uppväxt hade Kajsa en ständig längtan efter att bli stor. Till en början gick det bra i skolan men Kajsa tyckte det låga tempot var understimulerande och därför började hon bete sig illa och skolka från skolan. Hon blev snabbt en bråkig och stökig elev. Då hon var 14 år hoppade hon av skolan och flyttade ihop med sin några år äldre pojkvän. Hon blev efter ett tag ofrivilligt gravid men gjorde abort. Hon

ville inte bo hemma då hon bråkade väldigt mycket med sin pappa, så efter ett tag gick hon själv till socialen och blev placerad på en ungdomsvårdskola. Det var på denna hon först kom i kontakt med droger. Hon började missbruka amfetamin. Hon blev ständigt omplacerad och fick aldrig rota sig på ett och samma ställe. Hon slutade dock med drogerna då hon i tjugooårsåldern återigen blev gravid. Hon var helt nykter i ett par år men till slut så blev frestelsen efter berusning alltför stark och hon började dricka mycket alkohol. Hennes son togs ifrån henne och hon föll då in i ett narkotikamissbruk igen, denna gång så grovt att hemlöshet och kriminalitet blev följderna av det. Kajsa har suttit i fängelse från och till under hela 90-talet. Hon har en mycket ambivalent syn på framtiden. Hon känner att hon verkligen vill vara en del av samhället samtidigt som hon vet hur starkt suget efter drogen kan bli.

5.2.1 Analys av Kajsas livshistoria

Kajsa har under sitt liv upplevt ett par omvälvande händelser som troligen format hennes livsöde. Den tidigaste kritiska händelsen som hon berättar om inträffade då hon var fyra år och hennes mor gick bort. De vuxna, som vid detta tillfälle skulle stödja Kajsa och hjälpa henne genom denna tid, hanterade hela situationen på ett udda sätt. De berättade inte om moderns död förrän ett år efter dödsfallet. Det måste vara mycket förvirrande för ett litet barn att under ett års tid inte veta var hennes mamma är.

– Hur kändes det när de berättade om din mammas död?

– Jag tror inte de talade om det för mig direkt. Utan efter nåt år sa de att hon blivit en ängel. Så på så sätt hade jag en väldigt bra förebild en ängel liksom [suck]. Men jag kommer ihåg att hon sa till mig att jag skulle ta hand om oss. Att jag fick bli stor. Jag tog hand om brorsan sen. Väldigt mycket. Jag försökte leva upp till allt det där mamma gjorde.

Här talar Kajsa om sin mor som en förebild för henne, som barn försöker hon leva upp till det ideal som hennes föreställning av modern som ängel innebar. Det faktum att Kajsa som liten flicka tvingades att ta på sig en så pass tung ansvarsbörda kan ha lett till att hon senare i livet revolterade mot ansvarstagande. Det verkar som om att hennes mors önskan om att hon skulle bli stor påverkade henne mycket. Hon beskriver resten av sin uppväxt som en ständig längtan efter att bli vuxen och självbestämmande.

– Jag ville ju bara bli stor och vuxen så fort som möjligt. Jag tyckte att de var så stora de som gick en klass över mig, jag ville bli som de hela tiden. Jag kunde liksom inte vänta. Jag ville hela tiden framåt va. Det är väl i och för sig bra. Så när jag gick i ettan så tittade jag på dem som var äldre och tänkte: ”åhh, va stora de är”. Så vill jag också vara. Jag satt av tiden redan då [skratt].

Kajsa beskriver en längtan till vuxenvärlden och förknippade den med den våldsamma frigörelseprocess som hon hade i unga tonår. Hon menar själv att denna revolt var mycket häftigare än hennes jämnåriga vänners. Hon ville inte gå kvar i skolan och flyttade istället hem till sin äldre pojkvän, vilket resulterade i häftiga gräl med fadern. Pojkvännen hade ett ALU-jobb och de försörjde sig på hans knappa lön. Det återkommer ofta i Kajsas berättelse ett tydligt avståndstagande från ansvar. Hon har under sitt liv aldrig haft en anställning utan har levt på socialbidrag, kriminalitet eller låtit en man försörja henne. Här passar Kajsa in i den konventionella bilden av den kriminella kvinnan som ekonomiskt beroende av mannen, vilket framkommer i teorierna.

Kajsas första förhållande resulterade i en tidig sexuell debut och en önskad graviditet. Hon behöll dock inte barnet utan gjorde abort.

– Ja, jag började ju ha sex med honom. Jag hade inte fått min mens än så jag visste inte om att jag var gravid. Det blödde lite en gång men jag trodde att det var mödomen som hade gått. Det var farsan som upptäckte att jag var gravid... och så blev det abort direkt.

Här kan man urskilja en frånvaro av aktörskap då Kajsa talar om aborten, hon säger det ”blev” abort. Tidigare i citatet är hon själv aktiv i handlingarna men hon framställer sig som passiv när hon talar om aborten.

Hennes kraftiga utagerande i tonåren kan ha berott på den stämpling som hon fick mycket tidigt i sitt liv och hennes agerande kan ha varit en självuppfyllande profetia såsom William Thomas menar i sitt teorem; ”Det människor definierar som verkligt, är verkligt i sina konsekvenser” (Sociologiskt lexikon, 2001, s.324). Kajsa hoppade av skolan i mitten av högstadiet och då var hon redan stämplad av skolan och samhället som ett problembarn. Hon hade aldrig provat på droger men hade ändå det ryktet om sig, detta kanske främst i skolan av lärare och andra vuxna.

– De trodde ju att jag missbrukade sen jag var tretton, på grund av min sprättiga stil och konstiga tankesätt. Men jag visste inte vad det va ens.

Kajsa visar här hur hon anser att vuxna i allmänhet hade satt en stämpel på henne. Hon markerar dock, genom att visa sin okunskap, att hon inte tillgodo tog sig denna stämpel. Hon gick själv till socialen när hon var 15 år gammal och bad om att få komma någonstans där det var lugn och ro, hon orkade inte grälen med fadern. Dock beskriver hon detta som ett av de största misstagen i hennes liv.

– Jo, under fem år var jag på LVU och fick bo på tretton olika hem, och fick aldrig någon lugn och ro. Jag fick aldrig gå i skolan som jag ville. Så fort jag trivdes någonstans fick jag inte vara kvar och om jag inte trivdes så

straffade jag ut mig själv. Och jag kom i kontakt med droger. Jag hade egentligen varit i kontakt med droger flera gånger... de trodde ju att jag missbrukade sen jag var tretton /.../ Jag nekade tills jag var sjutton år och då hade jag varit i så pass mycket kontakt med droger så jag tackade ja.

Det innebär en stor osäkerhet för Kajsa att inte få rota sig på ett ställe utan att ständigt tvingas att flytta. Detta kan upplevas än mer som en kris då man inte har sin familj med sig som stöd.

Då Kajsa är 17 år prövar hon för första gången narkotika. Då hade hon redan, under en period, levt i en missbrukarkultur som ungdomsvårdskolorna utgjorde. Då man tar hänsyn till den stämpling hon varit utsatt för minskar steget för Kajsa att bli fullvärdig medlem i denna subgrupp (Giddens, 1998, s. 216-217). Kajsas första missbruksperiod blev inte särskilt lång och ledde inte heller till någon kriminalitet. Efter ett par traumatiska upplevelser, med droger inblandade, flyttade hon hem till sin gamla hemstad och började på folkhögskola. Hennes brytning med drogerna blev än mer definitivt då hon blev gravid. Moderskapet kom till en början med att hålla henne på avstånd från drogerna. Socialt utsatta kvinnor kan ha en tendens att se moderskapet som en räddning undan sin problematiska situation. Till en början stämmer räddningsaspekten in på Kajsa, hon fick dock senare erfara hur svårt det kan vara att vara en ung ensamstående mor. Att moderskapet sällan är en räddning ur missbruk och kriminalitet har fått belägg i tidigare studier (Freivalds, 1990, s.69). Alkoholen började locka allt mer och det tog inte lång tid innan Kajsa ständigt var ute och festade och socialen omhändertog hennes då två år gamla son.

– Vad hände efter det att de tagit din son ifrån dig?

– Då började jag ordentligt. Jag var och hälsade på honom en gång efter det... och då hade jag poliseskort och fick träffa honom på hemlig adress.

– Varför det?

– Därför att jag slagit av socialtjänstemannen glasögonen när de kom för att hämta honom och hon fick en reva på kinden... och det var ju våld mot tjänsteman /.../ Å sen när jag var och hälsade på honom, då när jag skulle gå så tittade han inte på mig utan tittade åt andra hållet och då var han alltså bara två år ”Men mamma kommer tillbaka” sa jag... men han trodde inte ett dugg på mig. Två år var han... så jag orkade inte med det där.

I detta citat visar Kajsa hur hon försöker ta avstånd från en känsloladdad situation då hon avidentifierar sin son genom att kalla honom för ”han” istället för att nämna honom vid namn. Hon säger även att hon inte orkade med situationen som den var och bestämde sig därför för att inte besöka sin son igen. Genom att Kajsa säger att ”hon inte orkade med det där” kan man se det som en medveten handling till att fritt kunna använda narkotika, eftersom det tidigare bara var sonen som höll henne ifrån ett djupare missbruk. Nu kunde hon koncentrera hela sin tid på missbruket.

– Vad gjorde du under denna period?

– Missbruk... lärde mig göra inbrott... lärde försörja mig så jag fick pengar till mer knark. Satt mycket hela 90-talet... lite i taget... jag satt nästan hela 90-talet på Hinseberg. Allt började efter det att jag flyttat från min hemstad till Örebro. Jag satt aldrig där (sin hemstad, egen anm.). Nej i Örebro började det verkligen rasa utför.

Efter omhändertagandet av sonen djupnade Kajsas missbruk och hon gick över från alkohol till narkotika. Hon flyttade från sin hemstad och blev till slut hemlös. Hela 90-talet åkte hon in och ut ur fängelse och hade inga andra kontakter än de inom missbrukarkretsar. Hon lärde sig begå brott för att försörja sitt missbruk. Kajsa säger att hon aldrig varit beroende av män på något sätt, till exempel genom att ha förhållande med män för att få droger. Dock framkommer, vid ett antal tillfällen, motsatsen till detta i hennes berättelse. I perioder försörjde hon sitt missbruk framförallt genom snatteri och cykelstölder. Det var dock en man som lärde henne att göra inbrott och det var på grund av samme man som hon föll tillbaka i missbruk efter en lyckad vistelse på ett behandlingshem. Kajsa kommer i viss utsträckning i kontakt med kriminalitet genom olika män, som vi även såg i Stinas fall. Dock skiljer sig Kajsa från Stina genom att senare påbörja en egen kriminell bana oberoende av män. Kajsa ger intrycket av att vara en kvinna som inte låter sig kontrolleras av någon. Hon kan prata för sig och verkar ha många starka åsikter om saker och ting. Detta går istället emot den gängse bilden av den kriminella kvinnan då hon framställer sig som självständig.

5.3 Veronica

Veronica är 41 år och uppvuxen i Malmöregionen. Hon säger själv att hon kommer från en ”dysfunktionell” familj, hennes far var alkoholist och misshandlade hennes mamma som var mycket yngre än han. Då det blev våldsamt hemma försökte Veronica och hennes syster gå emellan och skydda sin mamma, fast det hjälpte sällan och de tog då istället sin tillflykt hos grannen. Som barn var Veronica mycket sjuklig. I skolan var hon stökig och bråkig. Hon lät pojkarna ”utforska” henne mycket tidigt då hon inte visste hur hon på något annat sätt skulle få dem att uppskatta henne. Hon blev omhändertagen och placerad på ett ungdomshem då hon var 11 år. Sin oskuld förlorade hon redan då hon var 12 år när hon tillsammans med en annan flicka prostituerade sig på Industrigatan i Malmö. Det var i den åldern som hon även gick över från att sniffa lim och dricka folköl till att ta heroin så fort hon hade möjligheten. Veronica gick bara sex år i skolan. Mellan sitt tolfte och artonde livsår färgades hennes liv av heroinmissbruk och prostitution. Då hon vid 18 års ålder lämnade ungdomsvårdskolan fick hon sitt första fängelsestraff. Hon fortsatte med heroin och prostitution tills hon var 20 år, då hade hon redan haft tre fängelsestraff. Efter att hon avtjänat sitt straff den sista gången så

träffade hon en ”torsk” som bjöd henne på amfetamin. Hon blev förälskad i honom och i den nya drogen. De inledde ett förhållande, dock skilde detta sig inte på många sätt från prostitutionen på gatan, hon gav sex till sin pojkvän för att få sin drog. Veronica beskriver hur hon efter att det tagit slut med denna första man haft massor med liknande utnyttjande förhållanden. Hon kom även i kontakt med grövre kriminalitet genom olika pojkvänner och de har varit ute och stulit tillsammans. Veronica har suttit i fängelse 57 gånger⁶, men det var först 2001 som hon kände att hon ville och kunde förändra sitt liv. Hon genomgick då ett rehabiliteringsprogram som kallas för 12-stepsprogrammet. Idag befinner hon sig på Ystad anstalt och är där med i en så kallad motivationsgrupp. Hon är rädd för framtiden, då hon menar att ta sig ur missbruket är så mycket mer än att upphöra med drogerna.

5.3.1 Analys av Veronicas livshistoria

När Veronica berättar om sin uppväxt gör hon det till viss del med samma språk som en psykolog eller socialarbetare skulle göra det.

– Jaha, jag kommer från en dysfunktionell familj, min far var alkoholist ehh, jag hade en väldigt ung mamma, och det var mycket kaos, mycket kaos. Försöka skydda mamma då. Jag kommer ihåg att jag och min lillasyster försökte gå emellan så att mojan kunde komma iväg och ringa polisen.

Man kan se på hennes språkval av beskrivningen av familjen som dysfunktionell att det har färgats av kontakt med olika kuratorer. Detta tyder på att Veronica haft en del kontakt med denna typ av hjälpåtgärder under sitt liv, vilket dock inte tycks ha haft någon större inverkan på hennes kriminella beteende.

Veronicas far misshandlade hennes mor regelbundet och barnen försökte att gå emellan. Det är svårt för ett barn att se sina föräldrar i denna situation. Veronica får sannolikt en mycket ambivalent syn på kärlek, eftersom föräldrarna tvärtom förväntas älska varandra. Detta kan ha påverkat Veronica senare i livet då hennes förhållande till män alltid varit destruktiva. Veronicas far slog aldrig henne eller hennes syster utan sökte snarare kärlek och kramade dem ofta när modern, som var den som stod för uppfostran, utsatte dem för tillrättavisningar. Även detta demonstrerar det tvetydiga sätt som fadern visade sin kärlek på. Skolan tyckte Veronica aldrig om. Hon har bara sex års grundskola.

– Jag [suck] tycker inte om skolan än i dag. Jag har sex år i grundskolan det är vad jag har. [Suck], jag var mobbad i skolan ehhh, sökte uppmärksamhet på de mest konstiga vis, började snatta väldigt tidigt å ja, ja, jag låt killarna utforska mig, min kropp. Så det var mitt sätt att få uppmärksamhet.

⁶ De flesta av dessa inte längre än ett par månader, där av det ovanligt höga antalet fängelsestraff.

Veronica stakar sig en del under denna del av intervjun och använder sig av ett mindre invecklat språk. Kanske beror detta på att denna del av hennes liv inte lika enkelt kan formuleras med en kurators vokabulär. Exempelvis stakar hon sig väldigt få gånger när vi senare talar om hennes missbruk.

Sarnecki menar att det är vanligt att flickor som precis blivit könsmogna utnyttjas av pojkar och agerar ut i promiskuitet. Han menar vidare att man då bör reglera unga flickors sexualitet på ett mer handgripligt sätt, ”de måste skyddas från sitt sätt att leva” (Sarnecki, 1990, s. 38). Det finns en hel del att invända mot detta resonemang. Till exempel det faktum att han bara anser det skadligt för flickor att debutera tidigt sexuellt och att det inte skulle ha samma negativa inverkan på pojkar. Veronicas kropp var ett sätt för henne att få uppmärksamhet och uppskattning, detta stämmer ganska väl in på den bild av asociala unga kvinnor som Sarnecki ger.

Det är anmärkningsvärt, som citatet ovan visar, att vid så pass unga år som vid sex års ålder ägna sig åt kriminella handlingar som att snatta. Detta fungerade antagligen som ett sätt för Veronica att väcka uppmärksamhet när hon inte kunde få det på annat håll.

När Veronica var elva år blev hon till slut omhändertagen genom barnavårdslagen.

– Nej, alltså jag blev omhändertagen, det var barnavårdslagen då, när jag var elva år. Så hamnade jag på ett ställe som heter Mariaungdomshem (fingerat namn), men det var genom barnavårdslagen då. Jag var väldigt obstinat då. Jag började hänga på Gustav Adolfs torg i Malmö för där satt alla flummare och knarkare på den tiden, och nere i Kungsparken. Och sen blev jag flyttad till en ungdomsvårdskola när jag var fjorton.

Veronicas kontakt med narkotikamissbruk börjar alltså först efter hennes omhändertagande. Hon berättar att ”det man inte kunde när man kom till ungdomsvårdskolan lärde man sig mycket fort väl där”. Ett tydligt exempel på detta är hennes drogmissbruk. Här kan vi liksom i Stinas fall se den dubbla utslagenhet bland kvinnor som Pösö tar upp. Veronica känner sig sviken av sin familj och även av samhället då detta inte lyckas ta henne ur en svår situation utan istället endast ersätter hennes svåra livssituation med en ny liknande (Pösö, 1990 s. 44).

En händelse som har spelat en stor roll i Veronicas liv är då hon som tolvåring för första gången prostituerade sig.

– Jag [suck] blev av med min oskuld när jag var tolv år nere på ”Streetan” i Malmö. Det var också ett sätt för att köpa mina vänner och där kom jag i kontakt med de äldre hororna så att säga, som då ju var tunga missbrukare och där var en tjej en gång som kom fram å sa ”ohh, snälla kan inte du hjälpa mig så delar jag det med dig” det var heroin. Så hon hjälpte mig att sätta den där första sprutan. Då var jag tolv år.

Veronica understryker under intervjun att hon var mycket ensam, hon tvingades till och med att ”köpa” sina vänner. De vänner hon hade var missbrukare och därför kunde hon inte lita på dem.

– Ja det är som man säger, man tar på sig många roller. Så när jag kommer in i en kvart till exempel så känner jag av vilka jag kan utnyttja på det viset /.../ För att få mitt då alltså. Men jag kan mycket väl göra mig till ett offer men jag kan lika gärna kränka någon annan.

Det Veronica beskriver kan jämföras med Goffmans rollteori. Goffman menar att individer kan välja vilken roll man ska gå in i för att passa omgivningen (Giddens, 1998, s. 106). I Veronicas fall har hon utvecklat en förståelse för när och hur vilka roller hon bör inta och ser även detta spel hos sina missbrukande vänner. Detta fungerar för Veronica som en överlevnadsstrategi i en missbrukarvärld.

Hennes missbruk började med att hon sniffade lim och drack folköl i parken. Vid tolv års ålder övergick detta till ett heroinmissbruk. För att försörja sig och sitt missbruk började Veronica att prostituera sig, detta blev hennes ”jobb”. Veronica prostituerade sig under hela sitt heroinmissbruk, men slutade med det när hon träffade sin första kärlek.

– Ja, jag fick ju mitt första fängelsestraff när jag var 18 år och sen var det en gång... och då hade jag alltså gjort ett par fängelsestraff, ett par två, tre stycken, fram tills jag var 20. När jag muckade då så var det en torsk som kom å han [suck] sålde tjack, amfetamin. Så han pumpade i oss, mig och en kompis, en massa tjack å så låg han och skriva av oss där då, och jag blev jätte... för jag upplevde min första orgasm då när jag var 20 med den där torsken då och blev upp över öronen förälskad och flyttade hem till honom då och han fortsatte att pumpa i mig tjack å drog över mig å såna grejor. Och på den vägen var det fram tills han torskade, -83 var det. Sen så ja... tappade vi kontakten.

Här skiljer sig Veronicas språk tydligt från citaten där hon beskriver sin barndom i vilka hon använder sig av ett kuratorsspråk. När hon talar om sin missbruksperiod ändras hennes språkbruk till ett som passar den livsstilen hon hade.

När Veronica här talar om mannen som hon var ”upp över öronen förälskad i” kallar hon honom för ”torsken”. Detta visar att hon i efterhand inte betraktar förhållandet som sunt, då en torsk är en person som betalar för sex. Hon hade nu flyttat prostitutionen från gatan till sitt sovrum, han utnyttjade henne och hon utnyttjade honom tillbaka. Hon kallar sig själv för hans ”sexslav”. Veronica framhåller dock under intervjun att även hon, under sitt missbruk och sin kriminella karriär, själv blev mycket bra på att manipulera människor till att ge henne vad hon ville ha. Hon talar om sina förhållanden som en affärsuppörelse. Hon säger att: ”Alla förhållanden jag har haft har varit för att underlätta mitt missbruk, det har aldrig varit på tal om någon kärlek.” I missbrukarvärlden är könsrollerna mer rigida än utanför den enligt

Sarnecki (Sarnecki, 1990, s. 35-40). Stämmer detta så kan det vara en paradox att påstå såsom Hilte (1996) att kvinnors låga kriminalitet beror på könsrollerna i samhället, då kvinnorna inom denna subkultur lever under ett mer uttalat kvinnoideal, vilket Sarnecki hävdar.

Veronicas grövre brottslighet är länkad till en man, vilket citatet nedan visar.

–Vad hände efter det att ditt första förhållande sprack, då -83?

– Ja, det var väl någon annan snubbe som tog över... men jag har inte så mycket minne utav det för ehh... jag vill inte känna på det så jag har förnekat det läge, men det var väl några andra snubbar som tog över där då och så var det väl någon som började ta med mig ut och stjäla.

Veronica vill inte gärna berätta om denna period i sitt liv men beskriver ”ett löpande band” av förhållanden i vilka hon anpassade sitt liv efter partners. Hon börjar med en typ av brottslighet som tidigare var okänd för henne, pojkvännerna lär henne nya sätt att försörja sig på. Dessa metoder fortsätter hon att använda sig av även efter det att hon börjar ”slå sig fri” från männen, vilket man även kunde se i Kajsas fall.

– ... sen började jag att slå mig fri från killarna, och började ut och stjäla ihop till mitt missbruk då. Men ibland har det varit jobbigt å då har jag gått tillbaka... (*till att ha förhållanden där mannen har bra tillgång till droger, vår anm.*)

Veronica säger att hon på grund av sin jobbiga uppväxt har blivit ”emotionellt handikappad”. Hon säger sig hela sitt liv sökt efter bekräftelse och missbruket var ett sätt att få bli medlem och tillhöra en grupp, något som hon länge sökt efter. Dock var det inte sanna vänner hon hittade utan hon säger att ”ju djupare missbruket blev desto mer lärde man sig att manipulera sina så kallade vänner”.

5.4 Eva

Eva är idag tjugofem år och kom till Sverige som åttaåring från ett asiatiskt land. Flytten beskriver hon som positiv då det var kul att träffa nya människor i det nya landet. Eva växte upp i Kalmar med sin mamma och sin pappa. Uppväxten beskriver hon som en självständig period då hon fick klara sig mest på egen hand, utan alltför mycket kärlek och uppmärksamhet från sina föräldrar. Skolgången var bra och på gymnasiet gick Eva en designlinje som hon trivdes utmärkt på. När Eva fyllde tjugo år flyttade hennes föräldrar utomlands. Eva själv flyttade då norrut i Sverige. Efter en tid flyttade hon tillbaka till Skåne igen. Där bildade hon familj och det var nu Eva för första gången kom i kontakt med narkotika och kriminalitet. På dagarna arbetade Eva som servitris och på kvällarna som Black Jack- dealer. Hennes man hade stora skulder när de träffades och för att kunna betala dessa skulder sålde han narkotika. Eva själv ville inte beblanda sig med drogerna men tillät sin man

att ha dem hemma hos henne för försäljning. Under denna tid förlorade Eva kontakten med sina vänner och den enda egentliga relation hon hade var till sin man. Efter en tid blev Eva gravid och hon födde en flicka. Hennes man hade fortfarande stora skulder på miljonbelopp men i och med narkotikaaffärerna började han kunna betala av en del. Dock blev de efter en tid båda två gripna för narkotikaförsäljning. Det var första gången som Eva och hennes man åkte fast. De dömdes till fängelse för grovt narkotikabrott, Eva dock endast för medhjälp. Dottern hade nu hunnit bli fyra månader då Eva tvingades överge henne för en fängelsevistelse på två år. Evas föräldrar hade flyttat tillbaka till Sverige och fick nu vårdnaden om barnet så att Eva skulle kunna ta över vårdnaden igen efter att strafftiden gått ut. Framtiden ser ljus ut men samtidigt är Eva, som vant sig vid tillvaron på anstalten, nervös för hur livet kommer att gestalta sig utanför anstalten.

5.4.1 Analys av Evas livshistoria

Evas uppväxt präglas av en kärlekslös relation till hennes föräldrar. Hon beskriver den själv som både bra och dålig men lägger tyngdpunkten på det dåliga.

– Det dåliga det är att kanske föräldrar ska ge sina barn, alltså uppmärksamhet och vad de vill ha, kärlek och sånt. Men den sidan har jag inte fått av dem. Så jag har fått klara mig själv ganska ung. Så jag har fått ta hand om mig själv.

En svår episod i Evas liv var när hennes föräldrar mer eller mindre övergav henne då hon var tjugo år gammal. Hon fick då klara sig helt själv och träffade under denna tid sin man. De gifte sig och hela Evas liv förändrades nu. Hon förlorade kontakten med sina vänner och levde i stort sett enbart med sin man. Han gav henne den kärlek som hon inte fått av sina föräldrar men till ett högt pris. För sin mans skull beblandade hon sig med droger och kriminalitet för första gången. Evas kriminalitet är alltså kopplad till hennes mans livsmönster såsom Sarnecki menar är vanligt bland unga kvinnor (Sarnecki, 1990 s. 35-40).

– Det var inte jag som sålde. Jag rörde aldrig narkotika. Det enda var att jag ställde upp för min man för han bodde hos mig och fick ha grejerna hemma hos mig. Resten får han sköta själv. Ja, han fick ha grejerna hemma. Jag kunde inte säga nej på det sättet för att... det är svårt.

Man kan här tycka att Eva försöker neutralisera sitt kriminella beteende genom att lägga skulden på sin man. Man märker dock att så inte är fallet då hon längre fram flera gånger framhäver att hon gjort ett eget val och är glad för att hon ställde upp för sin man. Samtidigt markerar hon sin självständighet genom att säga att *hon* tillät sin man ha narkotika hemma, alltså var det hon som bestämde i hemmet. Detta stöder istället Petterssons teori om att

kvinnor inte är så passiva i brottsliga situationer som Sarnecki påstår (Pettersson, 2003 s.144). Det enda hon ångrar med sitt beteende är att hon svek sin dotter som hon tvingades överge när hon dömdes till fängelse.

– Ångrar du det du gjorde?

– Inte för att jag hjälpte honom men ja för att jag lämnade min dotter.

– Skulle du göra om det igen om du kom i samma situation?

– Nej, då visste jag inte hur det känns att vara ifrån sitt barn. Jag har aldrig haft barn innan, det är mitt första. Jag ska aldrig sätta hennes liv på spel igen.

Något som utmärker Evas historia är att hon ofta sätter sig själv i andra rummet. Hon tycker det är självklart att ställa upp för sin man och när konsekvenserna av detta blir fängelse är det hon och ingen annan som övergivit sitt barn. Hon säger själv att det inte var konstigt att hon ställde upp för sin man då han faktiskt var väldigt snäll mot henne och aldrig slog henne. Eva tror också att det är fler kvinnor som ställer upp för sina män än män som ställer upp för sina kvinnor.

– Tror du att det är vanligare att kvinnan ställer upp för sin man på detta sätt än att mannen gör det för sin kvinna?

– Ja, det tror jag. För när man har suttit här så. Jag har inte bara varit här i Ystad då utan jag har varit på Hinseberg också, en riksanstalt för kvinnor då. Där träffade man på många som gjort på samma vis men då har de fått fem till sex år och uppåt.

Eva får bekräftat på anstalten att kvinnor bör ställa upp för sina män då flera av hennes medfångar gjort samma sak. I den kvinnliga könsrollen, menar många teoretiker, är det i huvudsak kvinnans roll att hålla samman familjen (Lander, 2003 s. 39). Evas beteende neutraliseras här genom att hon begick ett brott för att upprätthålla familjen och hennes identitet som kvinna. För Eva var det ett större brott att bryta mot kvinnorollen än mot samhällets normer. Eva inte har för avsikt att lämna sin man för att i fortsättningen undvika kriminalitet.

– Kommer du att fortsätta ditt förhållande med honom?

– Ja, varför inte? Har man gått igenom så här mycket tycker jag att det är dumt att lämna.

– Kan man inte också tänka att det är han som fått dig att gå igenom allt detta?

– Jo, men jag kan träffa en man som gör likadant mot mig igen, så att jag hamnar här igen. Då är det bättre att göra det mot samma. Han vet ju vad riskerna är nu och jag också vad riskerna är nu. Då kan vi börja om på nytt tillsammans när han kommer ut.

Istället för att se kriminaliteten som något som förstört Evas och hennes mans förhållande verkar det istället som att Eva anser att kriminaliteten har fört dem samman, då hon säger att det är ”dumt att lämna”. Eva visar här att hon tror att risken är stor att hon kommer att bli behandlad på samma vis av andra män om hon skulle lämna sin nuvarande man. Är detta ett typiskt antagande av kvinnor, i Evas situation, att de i egenskap av att vara kvinna får räkna med att ställa upp för sin man på gott och ont? Även om detsamma inte gäller omvänt? Varför blir man inte som kvinna i dessa situationer istället sporrade till att inte hamna i samma svåra situation igen? Kanske kan man inte besvara sådana frågor en gång för alla men vi kan konstatera att mannen kan vara ett framträdande tema i kvinnliga brottslingars livsberättelser.

Eva är orolig att åka in i fängelse igen när hon avtjänat sitt straff.

– Hur ser du på livet efter anstalten? Tror du att du kommer att begå fler brott?

– Nej, det tror jag inte. Jag kommer att vara jätte nojig, typ inte våga gå mot röd gubbe, av orolighet att bryta mot någon lag.

– Har anstalten avskräckt dig från att begå brott?

– Nej det är enbart för att jag inte vill lämna min dotter som jag inte ska begå fler brott. Det är bara för hennes skull och ingen annans. Jag har hört att har man hamnat en gång är det mycket lättare att hamna där två gånger, tre gånger och flera. För det är folk som kommer ut och in och ut och in igen. Hela tiden liksom.

Här visar Eva återigen hur viktigt hennes roll som moder är för att avhålla sig från att befatta sig med kriminalitet. Hennes stora oro över att återigen göra sig skyldig till brott kan göra att hon differentierar sig från samhället och uppfattar sig som en återfallsförbrytare fast hon egentligen inte måste bli det. Eva förefaller ha anammat vad Birgitta Svensson menar är en kriminell identitet. *”Många brottslingar ser det som viktigt att ha en stark kriminell identitet. De är stolta över att stå utanför normerna”* menar etnologen Birgitta Svensson⁷.

Samtidigt säger Eva inte ”jag” utan ”man” då hon talar om att hamna på anstalt igen (”Jag har hört att har man hamnat en gång är det mycket lättare att hamna där två gånger, tre gånger och flera.”). Detta visar på att hon trots allt håller en viss distans mot denna identitet.

5.5 Lina

Lina är tjugofyra år i år och växte upp i Skåne. Det första Lina tänker på från sin barndom är att hennes mamma var dagmamma vilket innebar att hon hade många barn runt sig under sin uppväxt. Uppväxten var bra och hon hade närmast kontakt med sin mamma då mamman var hemma hela dagarna. Även skolan upplevde Lina som bra och beskriver sig själv som en standardelev. När hon började på högstadiet umgicks hon allt mer med äldre kompisar och

⁷ (http://www.abo.fi/meddelanden/forskning/1999_06_svensson, 2004-04-28).

provade då på hembränd sprit och att röka cigaretter. Förhållandet till föräldrarna sattes nu på prov då hon fick stränga order om att vara hemma tidigare än sina kompisar på kvällarna, i och med att hon var yngre. Detta ledde till bråk med utgångsförbud som Lina ständigt bröt, vilket i sin tur ledde till nya bråk. När hon började på gymnasiet provade Lina på narkotika för första gången. De var då tre tjejer som umgicks med ett gäng äldre killar. Gänget splittrades nu i två delar: dels de som ville prova narkotika, dels de som inte ville prova. Lina höll sig till dem som ville prova. Efter att ha provat första gången började Lina ta allt mer och tyngre droger. Hennes pojkvän var även han narkotikamissbrukare och de delade på allt. I skolan började man uppmärksamma Linas missbruk och det sattes igång en utredning med läraren, kuratorn och rektorn. Linas föräldrar blev inkopplade men det hände aldrig något mer än att hon tvingades lämna urinprov. Efter studenten började Lina jobba på sin pappas jobb samtidigt som hon fortsatte med droger. Hon hade nu sedan ett tag tillbaka även sålt narkotika tillsammans med sin pojkvän. Ibland hade hon svårt att sköta sitt arbete men skyllde på någon sjukdom. Livet var ständigt präglad av lögner för att undanhålla missbruket för hennes föräldrar som under denna tid var mycket oroliga för sin dotter. Kontakten med föräldrarna försämrades och hon bodde mer och mer hos sin pojkvän. Det gick några år och affärerna och missbruket djupnade. Lina hade fått en egen lägenhet och hade ny pojkvän när hon åkte fast. Det var när hon skulle köpa ecstasy som polisen tog henne på bar gärning. Killen hon skulle köpa av hade polisspan på sig sedan en längre tid vilket Lina inte visste. Hon åkte fast för grovt narkotikabrott och fick på grund av sin unga ålder ett år och åtta månader. Lina bröt helt kontakten med sin nya pojkvän när hon åkte fast men behöll kontakten med sin familj. Hon satt i fängelse i elva månader och fick sedan P34, vilket innebar att hon fick komma till ett behandlingshem för narkotikamissbrukare. Detta behandlingshem blev hennes räddning och hon stannade kvar även efter att strafftiden gått ut. Idag ser Lina ljus på framtiden, hon planerar att flytta till en ny stad med en kompis och börja studera.

5.5.1 Analys av Linas livshistoria

Lina hade en oproblematiske uppväxt om man talar i termer av missbrukande eller misshandlade föräldrar. Däremot upplevde hon själv att hon inte fick den uppmärksamhet som hon som tonårstjej hade behövt, framförallt av sin mamma.

– Varför tror du att du började med droger?

– Jag har pratat mycket med personalen på behandlingshemmet och även med min kompis nu efter tiden där om varför jag började med droger. Jag tror att det kan vara för att jag var mellanbarnet i vår familj. Jag blev ständigt åsidosatt. Dels av mina syskon, dels av mammas alla dagisbarn som krävde hennes uppmärksamhet. Jag fick nog

helt enkelt inte tillräckligt med uppmärksamhet. Jag fick många kompisar i och med alla dessa barn som sprang hos oss. Men de var ju i första hand dagisbarn och inte mina kompisar egentligen.

Det finns ett mönster av sökande efter uppmärksamhet i Linas uppväxt. När hon började på högstadiet så fick hon äntligen denna, i form av bråk då hon bröt mot familjens regler.

– Mina föräldrar var ganska strikta så vi bråkade ganska mycket. Jag skulle vara hemma vid tolv på lördagskvällarna annars fick jag utgångsförbud. Jag kom alltid hem för sent och sen sket jag i utgångsförbudet också så mamma och pappa blev vansinniga. Då umgicks jag med äldre killar och började röka cigaretter och festa. Jag hade många killkompisar för tjejer var inte lika mycket för att dricka och röka.

Man kan här se Linas egen könskonstruktion genom att hon differentierar sig från tjejkompisarna då dessa inte var lika mycket för att ”dricka och röka”. Här tillskriver hon sig istället en mer manlig identitet då hon föredrog detta levnadssätt. Linas umgänge med äldre killar var säkerligen en anledning till att hon kom i kontakt med alkohol och droger. Här kommer återigen männens betydelse för kvinnors beblandning med kriminellt beteende in liksom det gjorde för de andra intervjupersonerna.

Under hela gymnasietiden använde Lina droger och hennes missbruk blev tyngre och tyngre. På denna tid har hon en pojkvän som hon delar drogerna lika med och Lina var ständigt den som bestämde i förhållandet.

– Hur var förhållandet med din pojkvän?

– Han var den snällaste pojkvän man kan tänka sig. Det var jag som körde med honom. Jag kunde få raseriutbrott och slå honom men han rörde inte ett finger mot mig.

– Var dessa utbrott förknippade med drogerna du tog?

– Ja, jag får ju inga sådana utbrott nu så det var de nog.

– Tog du och din pojkvän lika mycket eller var någon värre än den andra?

– Vi delade lika och köpte ofta tillsammans.

En vanlig föreställning är nog att kvinnan blir kontrollerad av mannen i ett förhållande men i Linas fall stod hon för villkoren i förhållandet. Detta strider mot hur kvinnans roll beskrivs som passiv och mer moralisk i flera av teorierna. Däremot bekräftar det Petterssons teori om att kvinnor kan vara dominanta i missbrukarvärlden (Pettersson, 2003 s.144).

Linas föräldrar kände sig maktlösa inför sin dotters beteende.

– Vi hade inte så mycket kontakt. Jag bodde fortfarande hemma men sov ofta hos min pojkvän. Ibland kom jag hem och vilade och käkade upp mig. Nu i efterhand har mamma och pappa sagt att de kände sig tafatta. Det enda jag sa till dem när de frågade mig var att: Skit ni i det, ni har inte med det att göra.

Från att ha skrikit efter uppmärksamhet stängde Lina nu istället ute sina föräldrar helt. De hade inte tillgång till hennes värld som missbrukare och detta gör att det blev svårt för föräldrarna att hjälpa sin dotter ut ur missbruket. När Lina så till slut åker fast upplever föräldrarna detta som en oerhörd lättnad. De kunde inte hjälpa sin dotter men hoppades nu på att fängelset skulle lyckas bättre.

– Mamma grät men var lättad att jag äntligen åkt fast. Pappa tyckte också det var skitskönt. Mamma har sagt nu i efterhand att de var nära att ge mig handen. Att de skulle ställa ett ultimatum: knarket eller dom. Jag fattade aldrig att det gått så långt, att jag gjort dom så illa.

Detta problem, att inte ha tillräckligt med ömsesidigt kunskap om varandras problem och kunna lösa dem tillsammans, bidrar säkerligen till att föräldrar inte kunde vara det stöd som Lina behövt. Även inom skolan kan man se tydliga brister vad det gäller hantering av Linas missbruk.

– Skolan märkte det och det blev en karusell med läraren, kuratorn och rektorn. Mina föräldrar kallades till möten men det hände aldrig något mer. Mamma var väldigt frustrerad, har hon berättar nu i efterhand, att det inte hände någonting mer. Det var liksom bara: ”Fy Lina”, och sen inget mer med det.

Skolan försökte, liksom hennes föräldrar, att få Lina att upphöra med missbruket. Linas räddning kom dock inte förrän hon blev placerad på ett behandlingshem där hon trivdes.

– Detta behandlingshem som du kom till. Fick du hjälp där?

– Ja, jag trivdes skitbra. Det var underbart! Precis min grej. Jag stannade kvar där efter strafftiden gått ut.

Behandlingshemmet blev vändpunkten för Lina som lyckades ta sig ur sitt missbruk. Vi har dock sett andra exempel under intervjuerna där behandlingshem i och för sig haft en positiv inverkan på intervjupersonerna, exempelvis i Stinas fall, men ändå inte lyckats bryta deras livsmönster. Att det lyckades i Linas fall kan bero på att hon var yngre än de andra kvinnorna, med ett kortare missbruk bakom sig, och hade en god relation till sin familj som stöttade henne. Idag ser Lina ljus på sin framtid och tror inte att hon kommer att börja missbruka igen. Enligt Lina gjorde drogerna henne oberäknelig och hon levde ständigt med lögner. Hon har respekt för drogerna men samtidigt framhåller hon mycket som tyder på att hon kommer att lyckas börja om på nytt och inte begå fler brott.

– Jag har sett mycket på TV om människor som fått återfall efter typ tio år och sånt. Därför har jag en väldig respekt för drogerna. Jag tror nog att det ska gå bra ändå. Har lite planer om att flytta med en vän och så. Det var väldigt viktigt för mig att komma bort från mina knarkpolare där hemma. Bra att komma anonym till ett nytt ställe.

Lina har tagit del av samma populära föreställning som Eva, det nästan obligatoriska återfallet. Lina hanterar det dock på ett mer distanserat sätt och ser det som andras bekymmer som hon inte kommer att beröras av.

5.6 Ylva

Ylva är 39 år gammal och växte upp mycket utomlands då familjen följde med hennes pappa som hade ett yrke som krävde många resor. Efter sina föräldrars skilsmässa stannade hon i Sverige med sin mamma och sin bror. Men även här så flyttade de runt en del eftersom hennes mamma var tvungen att flytta runt på grund av arbetsmarknaden. Då Ylva var 11 år började hon få våldsamma huvudvärkar och kränkningar och blev då körd till barnpsykiatri, eftersom hon antogs ha psykiska besvär. Då detta inte hjälpte så körde hennes mamma henne till neurologen och man upptäckte en stor tumör i lilla hjärnan som hon opererades akut för. Efter operationen fick hon en del bestående men. Hon satt i rullstol mycket länge och ser fortfarande dubbelt på båda ögonen. Hon tyckte mycket om skolan och gjorde bra ifrån sig även om hon blev mobbad en del. Under sin gymnasietid så var hon utbytesstudent i Thailand. Efter studenten, som hon tog på naturvetenskapliga linjen, var hon ute och reste mycket, hon var en så kallad globetrotter. Hon utbildade sig till gemolog i Thailand och Tyskland. Ylva bodde i Bangkok och reste runt med jobbet mycket i hela världen. En bekant frågade henne en dag om hon kunde ta med sig en väska till Tyskland då hon skulle dit. Hon undersökte väskan men hittade inga konstigheter. På flygplatsen blev hon dock tagen i tullen då det fanns ett lönnfack i väskan som innehöll ett par kilo heroin. Ylva blev dömd i thailändsk domstol till 50 års fängelse⁸. Fyra av dessa avtjänade hon på kvinnofängelset i Bangkok, och sedan blev hon överflyttad till Sverige. Hon ser idag mycket ljus på framtiden. I fängelset har hon studerat mycket och har nu för avsikt att ta en examen i Human rights, International law.

5.6.1 Analys av Ylvas livshistoria

När man läser Ylvas livshistoria så är det tydligt att den på vissa plan skiljer sig från resten av de kvinnor som vi intervjuat. Framförallt då Ylva hävdar att hon omedvetet begått en kriminell handling och därför ser sig själv som oskyldigt dömd. De andra kvinnorna har erkänt sig skyldiga till de brott som de anklagats för.

– Alltså, jag är ju lite godtrogen och väljer hellre att lita på folk än att inte lita och ehh.

– Så du menar att du har blivit lurad helt enkelt?

⁸ Det är ännu inte utrett hur många av dessa år som Ylva ska avtjäna i Sverige, men det blir betydligt kortare.

– Mmm, alltså jag var dum som tog väskan det ska man alltså inte göra. Och det känner jag verkligen... mycket, mycket dum att jag tog väskan. Och det har kostat mig rätt mycket men ehh att det var droger där blev jag lurad. Och så ehh... det var ju skrämselfhicka där ju med den thailändska rättegången och så ju. Jag blev ju mer eller mindre tvingad till att erkänna för annars skulle man få dödsstraff då, jag fick 50 år till sist efter många om och men.

Ylva erkänner sin skuld i smuglingen men neutraliserar den genom att framställa sig som godtrogen och dum. Enligt Giddens finns det ett outtalat kontrakt mellan män och kvinnor som går ut på att kvinnor får bete sig lite ”kvinnligt dumt” och impulsivt utan att behöva straffas för det (Giddens, 1998 s. 231). I citatet kan vi se att Ylva försöker förklara sin situation genom denna neutraliseringsmetod. Vi kan även se hur hon framhäver att hon blev tvingad till att erkänna för att rädda sitt liv. Hon menar att detta erkännande inte har något med sanningen att göra utan framtvungades av det thailändska rättssystemets struktur. På detta vis lyckas Ylva lägga skulden på yttre omständigheter som hon inte råder över och gör sig till ett offer. Hon hjälpte en vän och ovetande om konsekvenserna ser hon sig snarare som offer än gärningsman och vill bli behandlad därefter. Ylva stämmer här in på flera av de egenskaper som Christie tar upp i sin teori om ”det idealiska offret” (Christie, 2001).

Ylva var duktig i skolan och klarade sig bra, hon har både gymnasie- och universitetsexamen. Hon gick, liksom flera av de övriga intervjupersonerna, igenom en svår period i sin barndom med en besvärlig sjukdom som efterlämnade tydliga men. Hon säger själv att hon var ”mycket ensam och ledsen” under den perioden. Men inget av detta kopplar Ylva någonsin ihop med den situation i vilken hon befinner sig i idag, vilket vi däremot kan se i exempelvis Veronicas fall. Detta beror nog på att hon anser sig vara oskyldig och även vill övertyga oss om att hon är det.

Män har aldrig varit ett viktigt tema i Ylvas liv enligt henne själv. Eftersom hon har rest så mycket har hon aldrig lyckats att ha en långvarig relation. Här kan man återigen se en tydlig skillnad från de andra kvinnorna, som alla haft betydelsefulla förhållanden med män. Detta går emot teorierna om att kvinnor är underlägsna och kontrollerade av sina män. Ylvas självständighet förklarar hon själv med att hon sen tidig ungdom varit ”på resande fot” vilket hon menar har lärt henne tolerans och gett henne ett multikulturalistiskt synsätt. Även om Ylva inte hade ett kärleksförhållande till mannen som gav henne väskan utför hon smuglingen på hans villkor.

– Och så var det en då som jag hade känt under väldigt många, många år från och till då. Som jag träffade ganska ofta. Som till mig alltid hade sagt att den höll på med textilier och sånt och det trodde väl jag på varför skulle jag inte det! Det här var då 94, 93 den tiden när nya marknader öppnade sig i Östeuropa och då så bad han mig att hjälpa honom, för jag var ändå på väg till Sverige, till Lunds lasarett för att kolla om man kunde fixa någonting

med ögonen ehh så bad han mig att hjälpa honom att bära en väska och jag tittade i väskan och det var inget fel och jag hjälpte honom med att bära väskan. Men det var ett lönnfack i väskan.

När man läser citatet, och Ylva kallar mannen som har lurat henne för ”den”, märks hennes ovilja att visa att hon lurats av en man. Jämför man detta med Evas historia, där hon medgörligare medger sig utnyttjad av en man, är Ylvas framställning av sig själv mer självständig.

Genom sina starka åsikter och sitt temperamentsfulla sätt att uttrycka sig går Ylva, liksom Kajsa, emot den gängse normen att en kvinna ska vara passiv och ödmjuk (artikel BRÅ, 1999:15). Ett exempel på detta är citatet nedan.

– Har du sett filmen Bangkok - Hilton?

– Nej... men jag har läst en bok... ”Fast i Thailändskt fängelse” (fingerad titel egen anm.).

– Har du läst den? Jag är namngiven i den boken och jag är så förbannad på den tjejen som har namngett mig i den boken. För hon har ljugit något så in i nordn om mig, för att hon applicerar sig själv på det.

– Oj... ehh... det hade jag ingen aning om

– ... och jag känner henne vi har suttit på samma ställe ehh... jag känner henne, och hon är nog den värsta, värsta lögnhals och morrhoppa som jag någonsin har träffat!

Och hon skickade boken ner till fängelset och det var när jag hade kommit därifrån... och den boken när, när tjejerna läste den boken så blev de så förbannade att de brände den. Det är så mycket lögn i den boken! Men jag har alltså officiellt dementerat det som står om mig. För det står rätt mycket skit där. Eller på några sidor så står det om mig.

Ylva blir mycket upprörd av de felaktigheter som framkommit om henne i boken. Hon anser sig även ha stöd för denna ilska bland hennes medfångar som fortfarande är kvar på Bangkok– Hilton. Ylva sänker bokens trovärdighet genom att framställa författaren som en lögnare och på så sätt gestaltar hon sig själv som trovärdig.

Under analysen av denna livshistoria har vi stött på problem då det är svårt att på samma vis som i de övrigas livshistorier hitta konkreta orsaker till Ylvas brottsliga handling. Hennes ovilja att tala om denna händelse har försvårat analysarbetet, liksom det faktum att hon förnekar en kriminell identitet. Istället kan hennes berättelse visa svårigheterna med att göra alltför långtgående generaliseringar om kvinnors brottslighet. Ylvas historia handlar inte om en dålig uppväxt, ett missbrukarliv eller liknande, utan om slump och otur.

6. Diskussion och sammanfattning

I avslutningen är det vår avsikt att knyta samman arbetet genom att diskutera och presentera de resultat vi nått fram till under studiens gång.

I början av vår uppsats skriver vi att vi genom intervjuerna fått fram åsikter som går tvärs emot vad kriminalvården hävdar att deras vision och uppdrag är. Ett exempel på detta är kriminalvårdens misslyckande vad det gäller att vidta åtgärder för att förhindra återfallsbrottslighet. Detta visas tydligt genom exempelvis Veronicas och Kajsas åtskilliga fängelsestraff. Vidare uttalar sig Ylva under intervju mycket negativt om den människosyn som hon anser kriminalvården har, vilket går emot deras uppdrag om att upprätthålla en human människosyn. Vi anser att detta har betydelse då flera av de kvinnor vi mött är återfallsförbrytare och påverkas av kriminalvården och deras hantering av kvinnliga intagna.

För att gå vidare till en diskussion om teorierna tar vi här först och främst upp några av de teorier som vi inte kunnat relatera till kvinnornas livshistorier. De mest utmärkande teorierna är de biologiska då vi inte funnit någon relevans för dessa i vår analys. Vi anser ändå att de har en betydelse i teoriavsnittet då de visar på en kronologisk utveckling av teorier om kvinnliga brottslingar. Det finns mycket att invända mot dessa tidiga teoretiker då deras teorier idag till stor del känns förlegade. Dessa teorier visar brist på förståelse av kvinnan som individ då man som exempelvis Freud försöker förklara hennes brottslighet utifrån en manlig norm. I Lombrosos teori om den kvinnliga brottslingen framkommer en paradox; han anser att en man är mer intellektuellt utvecklad än en kvinna. Samtidigt hävdar han att en kriminell kvinna är mer lik en man. Detta skulle alltså betyda att en kriminell kvinna skulle vara mer intellektuellt utvecklad än en icke kriminell kvinna.

Någonting annat som vi anser är anmärkningsvärt när man studerar tidiga kriminologer och teoretiker är att de utelämnar socioekonomiska förklaringar till kvinnors brott. Vi är övertygade om att forskningen om kriminalitet kunnat utvecklas betydligt snabbare om man låtit kvinnans kriminalitet belysas genom flera av de tidiga teorierna om kriminalitet vilka bara innefattar mannens kriminalitet. Exempelvis tog Pollak inte upp ekonomiska anledningar till den kvinnliga brottsligheten. I stället förklarade han den med psykologiska och fysiologiska egenskaper som bottnade i sexuella motiv och mentala störningar. Otto Pollak menade även att kvinnan behandlades på ett ridderligt sätt av rättsväsendet då deras brottslighet inte såg som lika grov. Detta kan vi se belägg för än idag bland annat då Giddens tar upp denna problematik. Vi anser, till viss del, att denna stereotypa bild av kvinnor som mer moraliska inom rättsväsendet fortfarande existerar. Dock har vi i undersökningen hittat en motsägelse till denna uppfattning. Ylva hävdar i sin berättelse att hon inte gjort något fel men blir ändå inte trodd av rättsväsendet utan döms till ett långt fängelsestraff.

Kolfjord menar att kriminella kvinnor inte vill framställa sig som offer. Vi kan här återigen använda oss av Ylva som motexempel till detta, hon tillskriver sig bitvis rollen som offer. Dock menar vi inte att Ylva under hela berättelsen porträtterar sig som ett offer utan

endast då hon talar om brottet och dess verkan.

En annan sak som är anmärkningsvärd är att de tidiga teorierna om kvinnans brottslighet, i den mån de behandlades, är så fixerade vid sexuella motiv. Man kan här fråga sig om människans sexualitet sågs som problemfri i sammanhanget. Ett exempel på detta kan man se i Veronicas berättelse, då mannens sexualitet i högsta grad är avvikande eftersom han betalar henne för sexuella tjänster.

En erfarenhet vi fått under studiens gång är att man bör tillämpa teorierna kritiskt, då vi i vår studie hittat både bekräftelser och motsägelser till flera av teorierna.

Vi går nu vidare i avslutningen genom att presentera de empiriska slutsatser vi kommit fram till under arbetet. Det starkaste gemensamma temat vi funnit hos intervjupersonerna är den tydliga betydelse som droger har för ett kriminellt beteende hos dessa kvinnor. Även om alla intervjupersoner inte själva använder droger framställs ändå drogen som en orsak till deras fängelsevistelse. Hos de intervjupersoner som är missbrukare finns även en tydlig koppling mellan missbruk och hemlöshet. Missbruk, hemlöshet och kriminalitet uppfattar vi som en ond cirkel ur vilken det blir mycket svårt för kvinnorna att bryta sig ur.

I studien framkommer det att flera av intervjupersonerna avviker från den traditionella synen på den kriminella kvinnan. Detta är tydligast då några av dem inte accepterade rollen som underlägsen mannen utan istället differentierade sig från denna. Vi anser dock att män är ett återkommande tema i deras liv, under långa perioder i deras tillvaro följer dessa kvinnors kriminalitet deras respektive mäns livsmönster.

Vi har även kommit fram till att uppväxten har betydelse för hur intervjupersonernas livsöden utformas. Exempelvis är det möjligt att Kajsas missbruk och kriminalitet berodde på en svår uppväxt med frekvent kontakt med både droger och kriminalitet. Samtidigt visar till exempel Linas uppväxt på att man mycket väl kan ha en trygg uppväxt och ändå hamna i ett missbruk som leder till kriminalitet. Detta visar risken med generaliseringar då det innanför den stereotypa kategorin kriminella kvinnor finns många skillnader.

Livskriser är ytterligare ett tema som återkommer i intervjupersonernas livsberättelser. Ett tydligt exempel på detta är Stinas berättelse som kretsar mycket kring hennes fars död, vilket var en betydelsefull händelse för hur hennes fortsatta liv gestaltade sig. Här visas hur yttre omständigheter, vilka man inte kan kontrollera, kan komma att forma ens liv.

Försörjningen av sig själva och sin familj har varit en påtaglig orsak till intervjupersonernas kriminalitet. Finansieringen av missbruket har gjort att kvinnorna fått ett större behov av pengar, detta skiljer sig dock lite i Ylvas och Evas fall då det här istället först och främst handlade om att hjälpa andra. Detta är ett tydligt exempel på det starka band som vi kunnat urskilja mellan missbruk och kriminalitet.

Genom en inblick i intervjupersonernas livshistorier har vi fått en ökad förståelse för anledningar till deras kriminella karriärer och därmed uppnått vårt utstakade syfte. Vi har insett vikten av att se det unika i varje människas livsöde och därmed sett problematiken med att försöka hitta generella bakgrundsfaktorer till kvinnors brottslighet. Dock kan man inte blunda för de gemensamma teman som kvinnorna tog upp i sina livsberättelser. De förutfattade meningar vi hade innan studien om kriminella kvinnor har ersatts med en öppnare syn på problematiken beträffande dessa kvinnor. Vi har insett det omöjliga i att försöka hitta enkla generella bakgrundsfaktorer till kvinnors brottslighet. Istället Vår förhoppning med denna studie är att även läsaren ska se kvinnliga kriminella ur ett nytt bredare perspektiv.

Referenslista

- Andersson, Berit (1991), "Att förstå drogmissbruk: praktiken, situationen, processen", Arkiv, Lund
- Brante Thomas, Andersen Heine & Korsnes Olav (red), (2001), "Sociologiskt lexikon", Natur och Kultur, Stockholm
- Bryman, Alan (2002), "Samhällsvetenskapliga metoder", Liber Ekonomi
- Christie, Nils (2001) "Det idealiska offret", *ur* Åkerström Malin & Sahlin Ingrid "Det motspänstiga offret", Studentlitteratur, Lund
- Freivalds, Laila (1990), "Avslutning", *ur* Wiklunds Gunilla, "Kvinnor och Brott", BRÅ-rapport 1990:1
- Giddens, Anthony (1998), "Sociologi", Studentlitteratur, Lund
- Hilte, Mats (1996), "Avvikande beteende: en sociologisk introduktion", Studentlitteratur, Lund
- Knutsson, Jenny (1990), "Kvinnor och brott i ett historiskt perspektiv", *ur* Wiklunds Gunilla, "Kvinnor och Brott", BRÅ-rapport 1990:1
- Kolfjord, Ingla (2003), "Kvinnors drogbruk och lagbrott: positionella och kontextuella strategier i en våldsrelaterad vardag", Bokbox, Lund
- Kvale, Steinar (1997), "Den kvalitativa forskningsintervjun", Studentlitteratur, Lund
- Lander, Ingrid (2003), "Genus, normalitet och avvikelse: med kroppen som utgångspunkt", *ur* Lander Ingrid, Pettersson Tove & Tilby Eva, "Feminiteter, maskuliniteter och kriminalitet: genusperspektiv inom svensk kriminologi", Studentlitteratur, Lund
- Lilly J. Robert, Cullen T. Francis & Ball A. Richard (1995), "Criminological Theory: context and consequences", Sage Publications, Thousands Oaks Calif.
- Lundgren, Eva (1990), "Kvinnoperspektiv på forskning", *ur* Wiklunds Gunilla, "Kvinnor och Brott", BRÅ-rapport 1990:1
- Marklund, Fredrik (2003), "Kvinnor och mäns kriminella karriärer" *ur* Lander Ingrid, Pettersson Tove & Tilby Eva, "Feminiteter, maskuliniteter och kriminalitet: genusperspektiv inom svensk kriminologi", Studentlitteratur, Lund
- Pettersson, Tove (2003), "Våld som icensättning av feminitet", *ur* Lander Ingrid, Pettersson Tove & Tilby Eva, "Feminiteter, maskuliniteter och kriminalitet: genusperspektiv inom svensk kriminologi", Studentlitteratur, Lund
- Pösö, Tarja, (1990), "Kvinnor i Fängelse", *ur* Wiklunds Gunilla, "Kvinnor och Brott", BRÅ-rapport 1990:1

Sarnecki, Jerzy, (1990), "Pojkar och flickors brottslighet. Likheter och olikheter" ur Wiklunds Gunilla, "Kvinnor och Brott", BRÅ-rapport 1990:1

Svensson, Per-Gunnar & Starrin Bengt (red.), (1996), "Kvalitativa studier i teori och praktik", Studentlitteratur, Lund

http://www.kvv.se/Templates/KVV_general.asp?id=2207, 2004-02-26

<http://www.kvv.se>, 2004-02-26

http://www.abo.fi/meddelanden/forskning/1999_06_svensson, 2004-04-28

Artikel BRÅ, "Kvinnors brottslighet", 1999:15, 2004-02-26

Tidskriften Apropå, nr 5, 2003, "Kvinnor på väg tillbaka"

"KOS" (Kriminalvårdens Officiella Statistik 2001), (2002), AB Dangårds Grafiska, Ödeshög

"Visionen: Bättre ut", Broschyr från Kriminalvården

"Vägen ut 2001", Kriminalvårdsstyrelsen Informatiossekreteriatet

Bilaga

Intervjuguide

1. Hur gammal är du?
2. Kan du beskriva en vanlig dag på fängelset, från morgon till kväll?
3. Skulle du kunna berätta om det första minnet du har av din barndom?
4. Kan du mer ingående, berätta om din barndom fram till skolstarten?
5. Hur upplevde du din skolgång?
6. Märkte du av någon kriminalitet i din omgivning under skoltiden?
7. Vilka var dina viktigaste relationer till andra människor under denna tid?
lärare/vänner/föräldrar/partner
8. Hur såg din arbetssituation ut efter din skolgång?
9. Hade du något stadigt förhållande med någon partner under denna tid?
10. Kan du beskriva ditt förhållande till din familj och dina vänner under denna tid?
11. Vad tror du har lett till att du befinner dig på anstalt idag?
12. Hur ser din relation till familj och vänner ut idag?
13. Tror du samhället ser annorlunda på en kvinna som begår ett brott på grund av att hon
är just kvinna och kanske mor?
14. Hur blev du utvald till denna intervju?
15. Hur ser du på livet efter anstalten?